

Depremlerde yaşamını
yitiren yurttaşlarımızı
saygıyla anıyoruz...

İNŞAAT SEKTÖRÜ ANALİZİ

Deprem Felaketinin Acıları İçinde
Seçim Süreci

Dünya
Türkiye
İnşaat Sektörü

NİSAN
2023

TÜRKİYE MÜTEAHHİTLER BİRLİĞİ

“İnsan eliyle yaratılan depremler son bulsun!” deprem bölgesinde en sık söylenen deyimlerin başında geliyor...

*Osman AROLAT, 21 Mart 2023
Ekonomi Yazarı, NB Ekonomi Gazetesi*

ÖZET

Türkiye, 6 Şubat 2023 tarihinde saat 04:17'de büyük bir depreme uyanmış, aynı gün sadece birkaç saat sonra şiddetli bir deprem daha yaşamıştır. Kahramanmaraş, Hatay, Adıyaman, Gaziantep, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Şanlıurfa, Malatya ve Elazığ'ı etkileyen depremler sonucunda çok büyük yıkımlar yaşanmış, binlerce can kaybı verilmiştir. Kahramanmaraş merkezli bu afetler (izleyen günlerde Hatay merkezli bir deprem daha yaşanmıştır), deprem kuşağında yer alan ülkemiz için bir yandan en yıkıcı afetler arasında yerini alırken, diğer taraftan yapı güvenliği alanındaki eksikliklerin sonuçlarını bir kez daha dramatik biçimde ortaya koymuştur. Yaşamını yitiren 50 binin üzerinde insan en büyük kaybımızı oluşturmuştur. Yaşanan felaketin parçalanmış ve evsiz kalan aileler ile ruh ve beden sağlığından olan kişiler gibi pek çok olumsuz beşeri ve aynı zamanda sosyo-ekonomik sonucu da ortaya çıkmıştır.

Depremlerde 11 ilin toplam yapı stokunun yaklaşık %40'ı etkilenerek sadece birkaç dakika içinde binlerce konut ve konut dışı bina yıkılmıştır. İllerdeki alt yapı da kısmen hasar görmüş, işyerleri ile makine ve teçhizatı kayıplar oluşmuştur. Geniş bir coğrafyada, kalabalık bir nüfusu etkileyen iktisadi zararların karşılanması ihtiyaç ve sorumluluğu ortaya çıkmıştır. İlk aşamada Dünya Bankası, sadece fiziki yıkımın maliyetinin 34,2 milyar ABD Doları olduğuna ilişkin tahminini paylaşmış, çeşitli kuruluş ve analistlerce son yapılan hesaplamalarda ise yaşanan felaketin maddi boyutunun 100 milyar ABD Doları'nı aştığı açıklanmıştır. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, depremlerin Türkiye ekonomisi üzerindeki toplam yükünü, 2023 yılı milli gelirinin %9'una karşılık gelecek şekilde 103,6 milyar ABD Doları'nın üzerinde (yaklaşık 2 trilyon TL) hesaplamaktadır.

Depremlerin Türkiye'nin bu yıl kaydetmesi beklenen ekonomik büyüme oranından %0,5-1,0 puan sileceği, sonuç olarak da ekonomide %3 dolayında büyüme gerçekleşebileceği yönünde öngörüler paylaşmıştır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Mart 2023 dönemi “Ekonomik Görünüm Ara Raporu”nda, Türkiye için 2023 yılı büyüme tahminini %3'ten %2,8'e düşürürken, yeniden inşa başladığında artacak harcamalarla beraber büyüme oranının 2024'te %3,8'e çıkmasını beklediğini açıklamıştır.

Geçtiğimiz yıl ise Türkiye, TÜİK tarafından Şubat ayı sonunda açıklanan rakamlara göre %5,6 oranında büyümüştür. Yıl genelinde hizmetler sektörü %11,7, sanayi sektörü %3,3 ve tarım sektörü %0,6 genişlerken; inşaat sektörü %8,4 daralmıştır. Bu dönemde tüketim harcamalarının büyümeye önemli katkı sağlaması, yatırımların ve net ihracatın katkısının ise sınırlı kalması, ücretlilerin milli gelirden aldığı paydaki düşüşün ise sürmesi dikkat çekmiştir.

Türkiye'nin görece düşük kamu borç seviyesine (2022 yılı itibarıyla kamu borcunun GSYH'ye oranı %31,7) sahip olması nedeniyle ekonomide deprem harcamalarına bir alan bulunduğu, ancak ülkenin risk görünümündeki (enflasyon ve CDS risk primi) sorunlarla birlikte uygulanmakta olan politikaların harcamalar da artacak iken artık sürdürülebilir görülmediği ekonomistlerce dile getirilmektedir. Küresel enerji fiyatlarının ve döviz kurlarının seyri, depremlerle artan yükün nasıl finanse edileceği (Hazine tahvilleri, ek vergi ve iç borçlanma gibi) ve 14 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleşecek genel seçim sonrasında (Cumhurbaşkanının seçilememesi halinde 28 Mayıs'ta yeniden sandığa gidilecektir) uygulanacak politikaların makro ekonomik görünüm üzerinde belirleyici olması beklenmektedir.

Yıla yüksek açık ile başlayan kamu maliyesinde bir süredir “seçim ekonomisi” tartışmaları yapılmakta olup, hayata geçirilen pek çok düzenleme maliye politikasının genişletilmesiyle bütçenin denetim dışına çıkarılması gerekçesiyle eleştirilmektedir. Ücret artışları, Kredi Garanti Fonu (KGF) gibi adımlarla birlikte öne çıkan ve bu yıl 2,2 milyon kişiye emeklilik yolunu açan (toplamda 5 milyona ulaşabilecek) Emeklilikte Yaşa Takılanlar (EYT) olarak bilinen düzenleme de 1 Mart itibarıyla TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilerek yasalaşmıştır. Son olarak asgari ücrete ara zam tartışmaları da gündeme gelmiş, Cumhurbaşkanı Erdoğan Temmuz'da ek ücret artışının yapılacağını ifade etmiştir.

Deprem felaketinin yaşandığı Şubat ayında bütçe gelirlerindeki düşüş ve bütçe transferleri sonucunda merkezi yönetim bütçesi 170,6 milyon TL açık vermiş, böylece yıllık bütçe açığı hedefinin yaklaşık %31'ine ilk iki ayda ulaşılmıştır. Bu dönemde bütçe harcamaları artarken, özellikle ertelenen vergi ödemeleri ile Merkez Bankası'nın faaliyet gelirinin bütçeye aktarılmaması nedeniyle bütçe gelirlerinde yıllık bazda gerileme kaydedilmiştir. Mevcut tabloda, 2023 yılına ilişkin 659,6 milyar TL'lik bütçe açığı hedefinin yakalanması pek mümkün görülmemektedir.

Genel olarak depremlerin arz yönlü şok yarattığına işaret eden ekonomistler, maliye politikasında izlenen genişleme sürecinin halen çok yüksek seviyede olan enflasyon üzerinde yukarı yönlü risk yarattığını belirtmektedir. TÜFE, Mart ayında bir önceki aya göre %2,29, yıllık olarak %50,51 oranında yükselmiştir. Enflasyon aylık bazda artarken yıllık olarak hız kaybetmiş gözükmemekte ise de seçim döneminde riskin arttığı kur tarafındaki seyrin de fiyatlar üzerinde yukarı yönlü biçimde etkili olması beklenmektedir.

Geçen yılın sonunda politika faizi oranını tek haneye kadar düşüren Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), depremlerin ardından Şubat ayı Para Politikası Kurulu (PPK) Toplantısı'nda faizi, ortaya çıkan yatırım ihtiyacı paralelinde ancak sınırlı biçimde 50 puan indirerek %8,5'e çekmiştir. TCMB, Mart ayında ise para politikasındaki düzeyin deprem sonrası gerekli toparlanmayı desteklemek için yeterli olduğu görüşüyle faiz oranını sabit tutmuştur.

Dünyadaki bankacılık krizinin gölgesinde Türk bankalarının, Merkez Bankası'nın son dönemde ardı sıra açıkladığı makroihtiyati tedbirlerin etkisiyle bir bilanço sınavı verdiği değerlendirilmeleri ile birlikte kredi ve faiz mekanizmalarının piyasa aritmetiğinden koptuğu eleştirileri yapılmaktadır.

Bir süredir yatay seviyede tutulan döviz kurunda geçtiğimiz çeyrek dönemde artış yaşanarak Dolar/TL'de 19 seviyesi aşılmıştır. Bunun üzerine bankalara yönelik yeni kısıtlayıcı düzenlemeler (yurt dışına para transferlerine ek ücret ile yurt iç yerleşiklerin yurt dışı para transferlerine masraf alınması gibi) uygulamaya konmuştur. Türkiye gibi dışa açık ekonomilerde sermaye hareketlerinin serbestliğinin kısıtlanmasıyla faizi ve kuru aynı anda uzun süre kontrol altında tutmanın kolay olmadığı ekonomistler tarafından dile getirilmektedir.

Ekonomide izlenmekte olan düşük faize dayalı politikanın baskılanan kur ve enflasyonla birleşerek cari açığa yarattığı bozulma da Kahramanmaraş depremleriyle birlikte artmıştır. Afete maruz kalan 11 ilin yok olan üretim kapasitesinin yanı sıra ulaştırma alt yapısının bozulmasının da etkisiyle düşmesi beklentileri ortaya konmuş, ardından Ticaret Bakanlığı tarafından depremler nedeniyle Şubat ayı ihracatında doğrudan 1,5 milyar ABD Dolarlık aşağı yönlü etki olduğu açıklanmıştır.

Geçtiğimiz yıl 48,8 milyar ABD Doları ile 2013'ten itibaren en yüksek seviyeye işaret eden cari işlemler açığı (cari açık/GSYH oranı %5,4), bu yıl Ocak'ta aylık bazda en yüksek seviyesi olan 9,8 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır. Bu gelişmede dış ticaret üzerinde küresel enerji fiyatlarında gözlenen gerilemeye karşın süren yüksek enerji ve altın ithalatının baskısı değerlendirilmiştir. Geçici verilere göre yılın ilk çeyrek döneminde dış ticaret açığı 35 milyar ABD Doları olmuştur. Aynı dönemde Batı'nın Rusya'ya dönük yaptırımlarında izlenen sıkılaşma çerçevesinde Türkiye'nin ülkeye ihracatını engelleyici gelişmeler de önemli bir risk olarak ortaya çıkmıştır.

Ödemeler dengesinin finansmanında rezervler öne çıkmakta, yurt dışından gelen doğrudan yatırımlar - gayrimenkul yatırımlarının desteğiyle- zayıf biçimde sürerken, portföy yatırımına girişlerin de sınırlı olduğu görülmektedir.

Cari açık, rezervlerle finanse edilirken şoklara karşı güçlü rezerv gereksinimini daha önemli kılmaktadır. TCMB rezervlerinde düşüş eğilimi sürmekte olup Bankanın toplam rezervleri 24 Mart 2023 haftasında 2,2 milyar ABD Doları azalarak 124,7 milyar ABD Doları olmuştur. Bu tarih itibarıyla net döviz rezervleri 18,7 milyar ABD Doları olan Bankanın Swap yükümlülükleri hariç net rezervi -41,7 milyar ABD Doları seviyesindedir. Rezervlere diplomatik ilişkiler çerçevesinde ülkelerden sağlanan kaynakların sonuncusu ise Mart ayında Suudi Arabistan'dan gelen 5 milyar ABD Dolarlık mevduat girişi olmuştur.

Yurt içinde artan riskler ve ek maliyetler, yurt dışında da devam eden Rusya-Ukrayna savaşı ve küresel para politikasındaki değişimin baskılayıcı koşulları içinde resmin tümü Türkiye için kaynak sorununu öne çıkarmaktadır.

Merkezi yönetim borç stoku, 28 Şubat 2023 tarihi itibarıyla 2,7 milyar TL'lik kısmı döviz cinsinden olmak üzere 4,2 trilyon TL'dir (2022 yılı merkezi yönetim borç stoku/GSYH oranı %27,8). Türkiye'nin kısa vadeli dış borç stoku, Ocak 2023 sonu itibarıyla 2022 yılsonuna göre %3,5 oranında artışla 152,8 milyar ABD Doları ile rekor seviyeye ulaşmıştır. Kapsamında banka kaynaklı olanlar %4,6 artarak 62,9 milyar ABD Doları, diğer sektörler için stok da %2,8 artarak 56,2 milyar ABD Doları düzeyinde gerçekleşmiştir.

Bu arada küresel ekonomide yaşanan bankacılık krizi kapsamında kredi ve finansman tarafında ortaya çıkacak bir yavaşlamanın, ilerleyen dönemde Türkiye'nin yeni krediye erişiminde ek sıkıntılar yaratabileceği belirtilmektedir. Yurt dışı kaynaklı fonlara erişim, Amerikan Merkez Bankası öncülüğünde artan faizler ve geçen yılın son çeyreğinde düşüş kaydetse de halen 500'ler mertebesinde yüksek seyreden CDS risk primi ile zor olmaktadır. Depremler sonucu oluşan hasarın getirdiği mali yük ve ülke genelinde deprem riskinin azaltılması kapsamında, Türkiye'nin uzun vadeli ve makul faizli dış kaynağa ihtiyacı olduğu dile getirilmektedir.

Siyasi gündemde öne çıkan belirsizliğin genel seçim tarihinin netleşmesiyle geride bırakılması olumlu olurken, mali ve finansal istikrarın tesisi için rasyonel politikalara dönüşü sağlayacak yeni ekonomik program ihtiyacına vurgu yapılmaktadır. Aynı şekilde ekonomi politikasında seçimin ardından bir değişim kaçınılmaz bulunmaktadır. Öte yandan uzun zamandır artan sorunlarla yeni yönetimin bir süre kemer sıkma politikası uygulaması gerekeceği not edilmektedir.

Aynı zamanda Kahramanmaraş merkezli depremlerle toplumsal hafızasına yeni acılar kaydetmiş olan ülkemizin, benzer deneyimleri yaşamaması adına gereken dönüşüm hem kapsamlı hem de artık çok daha elzemdir. Deprem Bilimci Prof. Dr. Naci Görür bu konuda ihtiyaç duyulanları “Depremi durduracak gücümüz yok. Ama bize vereceği zararı bilim ve teknolojinin gücünü kullanarak azaltmak zorundayız. Bu da depreme dirençli kentleri kurmakla sağlanır. Kentin bileşenleri yönetim, halk, alt yapı, yapı stoku, çevre ve ekosistem, ekonomidir. Bir kenti deprem dirençli yapmak demek bu parametreleri dirençli hale getirmek demektir.” sözleriyle ifade etmiştir. Prof. Görür, beklenen yeni Marmara Depremi kapsamında İstanbul için harekete geçmenin önemini ayrıca vurgulamaktadır.

Küresel ekonomide ise Covid-19 pandemisi ve ardından Rusya-Ukrayna savaşının etkileri sonucunda uzun süredir resesyon ve küçülme senaryoları ön planda yer almaktadır. 2023 yılının ilk çeyreğinde ABD ve Euro bölgesi hizmetler sektöründen gelen haberler “sert resesyon” korkularını “yumuşak iniş” senaryosuna bırakmış, Çin'de ekonominin ise hızlı toparlandığı sinyalleri alınmıştır. Mart ayında küresel ölçekte faaliyetleri bulunan ABD ve İsviçre bankalarında ortaya çıkan ve kurtarma amaçlı satın almayla sonuçlanan olumsuzluklar ile Çin ekonomisindeki toparlanmanın beklendiği kadar güçlü olmadığı yönündeki görüşler ekonomik beklentilerde yeniden bozulma yaratmıştır.

Dünyanın odağındaki savaşın yıldönümünde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in açıklamaları, taraflar arasında barış adına umut vermediği gibi nükleer silah çalışmalarına atıfla aynı zamanda dünya barışı için tehdit olarak algılanmıştır. Savaş gibi geride bırakılmayan yüksek enflasyonla birlikte küresel para politikasında sıkılaşma sürecinde artan faiz oranları da ekonomik faaliyeti baskılamaya devam etmektedir.

Uluslararası kuruluşlarca geçen yıl %3,4 büyüdüğü tahmin edilen küresel ekonomide, 2023 yılında büyümenin %3 dolayında kalacağı yönünde beklentiler dile getirilmektedir. Küresel iktisadi faaliyette birkaç ay önceye kıyasla iyileşme gördüğünü belirten OECD, Mart 2023 dönemi "Ekonomik Görünüm Ara Raporu"nda, bu yıl için küresel büyüme tahminini %2,2'den %2,6'ya yükseltmiş, bununla birlikte küresel ekonomik büyüme hızının 2023'te %2,7 ve 2024'te %2,9 ile trendin altında seyretmesini beklediğini açıklamıştır.

OECD, hızını kaybetse de yükselen küresel enflasyon konusunda ABD ve Euro bölgesi dâhil olmak üzere birçok ekonomide daha fazla faiz artışına ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Hizmetlerde artan maliyetler, bazı sektörlerdeki yüksek kârlar ve sıkılaşan işgücü piyasaları nedeniyle fiyat baskılarının önceden tahmin edilenden daha yüksek olduğuna işaret edilen raporda, "Enflasyonist baskıların altında yatan faktörlerin kalıcı bir şekilde düşürüldüğüne dair açık işaretler bulunana kadar para politikasının kısıtlayıcı kalması gerekiyor" ifadesi yer almıştır.

Büyük bilançolarıyla dünya ekonomisinde önemli etkileri bulunan gelişmiş ülke merkez bankaları, bir süre önce enflasyonun zirveden dönmesiyle faiz artırımı dozunu azaltsa da para politikasında sıkılaşma adımlarını kararlılıkla sürdürmektedir. Enflasyon beklentileri yüksek seyreden ABD'de Silicon Valley Bank'ın iflasıyla başlayan gelişmeler küresel piyasalarda para politikasına yönelik belirsizliklere ve para politikasında yumuşama beklentilerine neden olsa da Amerikan Merkez Bankası (FED), Federal Açık Piyasa Komitesi (FOMC) Mart ayı toplantısında, politika faizini 25 baz puanlık artışla 2007 yılından bu yana en yüksek seviye olan %4,75-5 aralığına çıkarmıştır. FED Başkanı Jerome Powell, toplantının ardından yaptığı açıklamada, "Bu toplantıda faiz artışlarına ara vermeyi düşündük ama faiz artışı güçlü bir konsensüs ile destek gördü. FED yetkilileri bu yıl faiz indirimi öngörmüyor" şeklinde konuşmuştur.

Avrupa'ya sığıncı olarak İsviçre Bankası Credit Suisse ile devam eden bankacılık krizi gibi gelişmelerin 10 yılı aşkın süre para musluklarını açan büyük merkez bankalarının faiz artırımı döngüsünün gecikmiş etkileri olduğu değerlendirilmektedir. Artan sıkıntılarla birlikte, FED ve büyük bilançolu 5 merkez bankası (Avrupa, İngiltere, İsviçre, Japonya ve Kanada), finans piyasalarına güven vermek amacıyla koordine bir şekilde ABD Doları akışını (swap hattı operasyonlarının sıklığını) artırma kararı almıştır.

İlk anda akıllara, 2008 yılı Küresel Finans Krizi'ni tetikleyen Lehman Brothers iflasını getirip piyasalarda dalgalanma yaratmayı sürdürmesi beklense bile alınan tedbirler çerçevesinde genel olarak küresel bir krizin habercisi olarak yorumlanmadığı izlenmiştir. Öte yandan Uluslararası Para Fonu'ndan (IMF) merkez bankalarına yapılan "Belirsizlik yüksek kalmaya devam ediyor ve sürekli teyakkuzda olmak gerekiyor" yönündeki uyarısı dikkat çekmiştir.

Bankacılık sektöründeki kritik gelişmelere karşın Avrupa Merkez Bankası (ECB) da geçen dönemde planladığı para politikasından taviz vermemiş ve son olarak Mart ayı Para Politikası Toplantısı'nda 50 baz puanlık faiz artışı gerçekleştirerek faiz oranlarını %3-3,75 aralığına yükseltmiştir. ECB Başkanı Christine Lagarde, enflasyonda istikrarlı bir düşüş eğilimi gözlenene dek faiz artışlarına devam edebileceğini ve enflasyonu hedeflenen %2 seviyesine getirmek için gerekli her adımı atacaklarını vurgulamayı sürdürmektedir. Bölgede enflasyonun yeniden yükselişe geçmesinden korkulmaktadır. Rus gazına bağımlılığı nedeniyle savaştan en fazla etkilenmesi beklenen Avrupa'da kış umulandan kolay geçmişse de Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) Başkanı Fatih Birol'un, bazı AB liderlerinin enerji krizi karşısında sağlanan başarı dolayısıyla kendilerine "aşırı güvendikleri"ni ifade etmesi ve gelecek kışın daha zor olabileceği yönündeki uyarısı dikkat çekmiştir.

Süreçte FED'e ilişkin "agresif" sıkılaşma beklentileri oluştuğunda ABD Doları'nın küresel çapta güç kazanması ve özellikle kısa vadeli tahvil faizlerinde yukarı yönlü seyrin izlenmesi söz konusudur. Zirveden geri çekilse de Dolar endeksinin son 20 yılın en yüksek düzeylerinde seyretmesi geçtiğimiz çeyrek dönemde de gelişmekte olan ülkeler (GOÜ'ler) üzerinde büyük baskı yaratmıştır. Analistler, bu nedenle ilerleyen dönemde ülkeler arasında bir "devalüasyon dalgası"nın yaşanabileceği yönündeki endişelerini paylaşmaktadır.

İlk çeyrekte olumlu bir gelişme olarak Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından derlenen Küresel Gıda Fiyatları Endeksi, Şubat'ta 130,6 seviyesinden 129,8'e gerilemiş ve Eylül 2021'den itibaren en düşük seviyesine işaret etmiştir. Brent petrolün varil fiyatı da savaşın ardından küresel ekonomide yavaşlama ve rezerv satışların etkisiyle düşerken, son olarak ortaya çıkan bankacılık kriziyle de 75 ABD Doları düzeyine kadar gerilemiştir. Diğer yandan faiz artışları petrol fiyatları üzerinde aşağı yönlü etki yapsa da güçlü Dolar, başta petrol ve altın olmak üzere ABD Doları cinsinden emtiaları daha pahalı hale getirmektedir. Mart ayı sonunda petrol üretiminde ek kesinti kararıyla fiyatlar hızla yukarı yönlü hareket etmeye başlamıştır. Kimi kırılğan ekonomilerin temerrüde düşme riskinin arttığı ifade edilmektedir. Yüksek enflasyon ve yüksek faiz ortamında ülkelerin borçlanma maliyeti yükselirken alım gücünün düşmesi bir diğer sorundur.

Küresel borç stoku, 2022 yılında Uluslararası Finans Enstitüsü (IIF) verilerine göre 2015'ten bu yana ilk kez düşerek (yıllık bazda 4 trilyon ABD Doları) 299 trilyon ABD Doları olmuştur. Gelişmekte olan piyasalardaki borç ise artış eğilimini sürdürerek 98,2 trilyon ABD Dolarlık rekor seviyeye ulaşmış; Rusya, Singapur, Hindistan, Meksika ve Vietnam en yüksek artışların yaşandığı ülkeler olarak sıralanmıştır. Gelişmiş ekonomilerin toplam borcu da 200,8 trilyon ABD Doları olarak hesaplanmıştır. Güçlenen ekonomik aktivite ve yüksek enflasyonun etkisiyle 2022'de küresel borcun GSYH'ye oranı %351'den %337'ye gerilemiştir. Ancak bu oran halen salgın öncesi seviyelerin üzerindedir.

The Economist Dergisi tarafından Şubat ayında yayımlanan bir analiz, yine geçen yıl küresel GSYH'nin %90'ını oluşturan 58 ekonomide faiz artışlarıyla toplam faiz yükünün 10,4 trilyon ABD Doları'ndan 13 trilyon ABD Doları'na çıktığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. The Economist ayrıca, faiz ödemesinin GSYH içinde %12'den %14,5'e yükselen payının, %17-20 seviyesine ulaşacağı beklentisini ortaya koymuştur. Bu kapsamda FED'in sıkılaşan para politikası paralelinde ABD'nin 1 trilyon ABD Doları'na yaklaşan faiz ödemeleri ayrıca öne çıkmıştır.

Mali belirsizlik ve risklerin küresel çapta işgücü piyasasını da olumsuz etkilemekte olduğu, pandemi döneminde çalışan sayılarını yükselten teknoloji şirketleri ve hatta bu alandaki dev markalar içinde çalışanların işten çıkarılması dalgasının genişlemesiyle izlenmektedir. Dünya çapında salgın döneminde daha derinleşen gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele konusunda kaygılar artmaktadır.

Küresel ekonomi üzerindeki jeopolitik risklerden ilki, Rusya ile Ukrayna arasında müzakerelerin gerçekleşmesi yerine savaşın tırmanması olurken; Batı ülkelerinin Rusya'ya yönelik yaptırımları sürmekte, ABD-Çin rekabeti devam etmektedir. Ekonomik devler arasındaki söz konusu rekabet, geçen çeyrek dönemde Orta Doğu'da ve diplomatik alanda izlenmiş; Biden yönetiminin Orta Doğu'ya ziyaret trafiği artarken, İran, Çin arabuluculuğunda Suudi Arabistan ile 7 yıl aradan sonra ilişkileri düzeltme konusunda anlaşmıştır. Pekin ile Moskova arasındaki olumlu temaslar da öne çıkmış, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nce Rus lider Putin hakkında savaş suçu kararının alındığının açıklandığı günlerde Çin Devlet Başkanı Jinping Rusya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir.

ABD'nin rezerv para ile ekonomiler üzerindeki kritik rolü, Çin'in küresel ticaretteki egemenliği ve enerjide inatçı üretici Rusya'nın hakimiyeti ile nükleer tehdidi altında küresel güç mücadelesi hızla sürmektedir. Bu denklem içinde önümüzdeki dönemde Dolar temelli dünya ticaretini ortadan kaldırma yönünde yeni gelişmelerin yaşanması olası görülmektedir.

DÜNYA

Bankacılık Krizi ile Korkular Yeniden Arttı

Rusya-Ukrayna savaşının gölgesinde 2023 yılına yavaşlama sinyalleri içinde giren dünya ekonomisinde, yılın ilk çeyrek döneminde öne çıkan ekonomilerden gelen toparlanma sinyalleri ile yine bu ekonomilerdeki bankacılık krizi gündemi oluşturmuştur. Süren savaş, yükselen faiz oranları ve enflasyon seviyeleri ile küresel ekonomide resesyon endişeleri ise halen geride bırakılmış değildir.

IMF, “Dünya Ekonomik Görünüm Raporu”nun “Düşük Büyüme Ortamında Enflasyon Zirveye Ulaşıyor” başlığıyla açıkladığı Ocak ayı güncellemesinde, risklerin geçen yıl Ekim ayında yayımlanan rapordan itibaren hafiflediği notuyla küresel ekonomide büyüme tahminini 2023 yılı için %2,7'den %2,9'a çıkarmıştır. Raporda, enflasyonla mücadele için merkez bankalarının faiz artırımlarının ve Rusya-Ukrayna savaşının ekonomik faaliyeti baskılamaya devam ettiği, Çin'de yakın zamanda yaşanan normalleşmenin ise beklenenden daha hızlı bir toparlanmanın yolunu açtığı ifade edilmiştir. Kuruluş, dünya ekonomisinin 2024 yılında %3,1 büyüyeceği yönündeki tahminini de paylaşmıştır. IMF, küresel enflasyonun ise bu yıl 2022'deki %8,8 seviyesinden %6,6'ya ve 2024'te %4,3'e düşmesi öngörüsünü paylaşmış olup, beklentiler gerçekleşse bile bu durumda enflasyon %3,5 dolayındaki salgın öncesi seviyenin üzerinde kalacaktır.

Ekonomide öncü göstergelerden hizmetler PMI endeksi, Şubat'ta 7 aylık daralmanın ardından ABD'de ve yanı sıra Euro bölgesi, Çin, Hindistan gibi ülkelerde sektördeki canlanmaya işaret etmiştir. İmalat faaliyetlerinde ise Çin dışında ABD ve AB gibi gelişmiş ekonomilerde henüz bir toparlanmadan bahsedilmemektedir. Çin'de de imalat sektörü salgın kısıtlamalarının geride bırakılmasıyla 10 yılın en güçlü büyümesini yakalamış ve Asya ülkelerinin genelinde de sektör güçlü bir görünüm ortaya koymuş; Mart'ta ise imalat PMI 50 değeri ile Çin ekonomisindeki toparlanmanın öngörülen ölçüde güçlü olamayabileceği yönündeki görüşleri desteklemiştir.

Küresel ekonomiye dair önemli bir diğer gösterge olan ve halen 2021'de gördüğü zirve seviyenin %85 altında seyreden Baltık Kuru Yük Endeksi de Şubat'ta en büyük emtia tüketicisi Çin'de ekonomik aktivitenin hızlanmasıyla %38 artış kaydetmiştir. Diğer taraftan aynı dönemde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından açıklanan “Mal Ticaret Barometresi”nin önceki yılın son çeyreğindeki 96,2 seviyesinden 92,2'ye gerilediği izlenmiş, kuruluş küresel çapta ticaretin zayıf seyretmeye devam etmesini beklediğini kaydetmiştir. DTÖ ayrıca, konteyner taşımacılığı, hava kargo, hammadde gibi endekslerin trend altında seyrettiğini, trend altında seyretmeyen tek alt endeksin otomotiv olduğunu, ihracat siparişleri endeksinde de yakın zamanda olası yükseliş olabileceğini kaydetmiştir.

Bu tablo içinde açıkladığı Mart ayı “Ekonomik Görünüm, Raporu”nda 2023 yılı dünya ekonomisinde büyüme beklentisini Kasım'da paylaştığı %2,2 seviyesinden %2,6'ya yükselten OECD, ABD ekonomisinde 2023 yılı büyüme beklentisini %0,5'ten %1,5'e, ülkede çekirdek enflasyon tahmini %3,6'dan %3,9'a; Euro bölgesinde ise büyüme tahmini %0,5'den %0,8'e ve çekirdek enflasyon tahmini %4,7'den %5,2'ye çıkarmıştır.

Dünya genelinde izlenen inatçı enflasyonda düşüş beklentileri geçtiğimiz çeyrek dönemde sınırlı kalmış, enflasyonun halen gelişmiş ekonomilerde dahi eşik olarak görülen %2 seviyesinin çok üzerinde seyretmesi, büyük bilançolu merkez bankalarının faiz artırımı sürecinde kısa vadede radikal bir değişim beklenmemesine neden olmuştur.

Uzun bir parasal gevşeme döneminin ardından hızla yükselen faizin yeni girişimler için de maliyetleri artırması ve akabinde mevduatlarda azalma ile birlikte takip edilen Silicon Valley Bank'ın (SVB) dahil olduğu banka iflaslarıyla, ABD'de 2 yıllık tahvil faizinde 36 yılın en sert düşüşü kaydedilmiştir. Sorun Avrupa'ya sıçramış ve Credit Suisse'te yaşanan sorunlar finans piyasalarında endişe yaratmıştır. ABD'li Ekonomist Nouriel Roubini, yaşananların borç krizinin habercisi olabileceğini belirtirken, aynı zamanda enflasyon halen yüksek olduğu için oluşan sorunlar paralelinde FED ve ECB'nin işinin zorlaştığını ifade

etmiştir. Önde gelen 2 merkez bankasının bir yandan fiyat istikrarı için faiz artırımına devam ederken diğer finansal sistemi sıkıntıya sokmama noktasında önemli bir açmazla karşı karşıya olduğu değerlendirilmiştir. Finansal piyasalara ilişkin endişelerin artmasıyla FED'in faiz artırım hızını yavaşlatması yönünde beklentiler izlense de ilk çeyrekte bu gerçekleşmemiş, hatta yılsonuna kadar faiz indirimine kapının kapatıldığı yorumlanmıştır.

Dünya genelinde enflasyonla mücadelenin kazanılması süreci büyümenin düşmesine neden olacağından, bu yavaşlamanın finans sektörü için kredi riskini; aksi durumda devam edecek yüksek enflasyon ortamının da faiz riskini artıracığı ekonomistlerce dile getirilmektedir. Her iki durumun da rezerv para sahibi olmayan ülkelerde daha fazla sorun anlamına geldiğine dikkat çekilmektedir.

Küresel çapta yaşanan krizlerde para ve maliye politikalarında getirilen öneriler ancak kısa vadede çözüm üretirken, dünya ekonomisi bu açıdan bir kısır döngü içine girmiştir. Önceleri geri kalmış ekonomilere sermaye akışı ve yatırımlarla çözülmesi beklenen gelir ve servet dağılımındaki adaletsizlik sorunu derinleşmiş, ücretli kesimin reel alım gücü yerine borçluluk artmış, büyük şirketler devletlerden daha güçlü hale gelmiştir. Küresel ekonomide gerek gelişmiş ekonomilere karşı GOÜ ve düşük gelirli ülkeler arasında gerek gelişmiş ekonomilerin kendi içinde yaşanan gelir dağılımında adaletsizliğin düzeltilmesi yönünde önlemlere duyulan ihtiyaç vurgulanmaktadır. Bu kapsamda da servet vergisinin uygulanması ve devletin rolünün kritik sektörlerde özel sektörün riskli bulduğu yatırımların üstlenilmesiyle güçlendirilmesi önerileri yapılmaktadır.

Yıldönümü geride kalan Rusya-Ukrayna savaşı da acı bir bilanço ile sürmektedir. Birleşmiş Milletler'in verilerine göre Mart 2023 itibarıyla 8 binin üzerinde sivil hayatını kaybetmiş ve 8 milyondan fazla kişi ülkesi dışına göç etmiş olup, halen milyonlarca kişi de insani desteğe ihtiyaç duymaktadır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in talimatıyla başlayan savaşta Ukrayna'nın alt ve üst yapısı ile tarihi mirası zarar görmüş, ülke ekonomisi 2022 yılında %30 daralmıştır. Savaş bir anda dünyayı yeniden iki kutuplu hale getirmiş, güvenlik alanında NATO'nun genişleme çabaları ve Rusya ile Batı ülkeleri arasında birbiri ardına açıklanan yaptırım hamleleri öne çıkmıştır. Küresel çapta göçmen dramından enerji darboğazına, gıda enflasyonundan nükleer tehdide kadar çok çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Emtia piyasasında yaşanan yukarı yönlü gerçekleşme ve riskler, küresel çapta enflasyonun ivme kazanmasına neden olmuştur. Gıda ürünleri ve gübre ticaretinde aksamalar, küresel ısınma ile birlikte çok sayıda ülkede kıtlıklara yol açmıştır.

Son olarak ise savaşla birlikte yükselen pek çok emtiada fiyatlar savaş öncesi seviyesine dönmüştür. Economist Intelligence Unit özellikle tarımsal emtia fiyatlarında düşüşün bu yıl da süreceği beklentisini paylaşmıştır. Bununla birlikte son gelişmelerle artan risk algısıyla genel olarak emtia fiyatlarında oynaklıklar da izlenmektedir.

Rus gazına bağımlılığıyla, savaşan ülkelere sonra sürecin en sert şekilde etkilediği Avrupa'da bu kış savaş kapsamında enerji tedarikinde alınan önlemler ve ılıman hava koşulları çerçevesinde korkulan olmamış ve önceki aylarda fiyatlar hızla tırmansa da bir doğalgaz kıtlığı krizi yaşanmamıştır. Rusya'nın Avrupa'ya boru hattıyla gönderdiği doğalgaz akışı bir yıl içinde %80 düşerken, Zero Carbon Analytics tarafından yayınlanan analiz, AB'nin Rusya'dan ithal ettiği doğalgazın yaklaşık %75'ini ikame ettiğini ortaya koymuştur. Savaşla birlikte AB, ABD'den LNG alımını %143 oranında artırmıştır. Enerjide yaşanan kaosla birlikte süren yüksek enflasyon ve güçlü faiz artışları nedeniyle Euro bölgesinde yavaşlama beklentileri sürerken, savaşın tek kazananı olarak gösterilen ABD'nin ise dış politikada kendisine dönük oluşan güvensizlik ile kayıpları olabileceğine işaret edilmektedir.

Savaş öncesinde Rusya, ABD'nin Avrupa'daki NATO güçleri konusunda Rus tarafının kaygılarını görmezden geldiğini savunmuş, Ukrayna konusunda Washington'un Rusya yönetimini daha fazla yaptırımla karşı karşıya bırakmak amacıyla hareket ettiği de başlıca argümanlardan olmuştur. Savaşın yıldönümünde Batı'nın Rusya'ya yönelik yaptırım paketleri sürerken, ABD'nin ülkelerin yaptırımları uygulamaktan kaçınmasına karşı adım atmaya hazırlandığı da izlenmektedir. En son Rusya'nın ABD İHA'sını düşürmesiyle iki ülke arasındaki tansiyon artmıştır. Doğu cephesinde yeni bir ekonomik düzen

kurma arayışı izlenirken, AB de Çin'i "oyun dışı bırakma" amacı da taşıdığı şeklinde yorumlanan Avrupa Yeşil Mutabakat (AYM) Sanayi Stratejisini şekillendirmeye devam etmektedir. Çin'in ise bir süredir sadece ekonomik güç olmayıp aynı zamanda bir askeri güç olduğunu, arabulucu ve alternatif düzen öneren diplomasi izlediğini öne çıkardığı analistlerce yorumlanmaktadır. Bu kapsamda da Çin-ABD rekabeti artmış olup iki ülkenin Orta Doğu'da ortaya koyduğu son adımlar bu açıdan önemli görülmektedir. Ayrıca Esat yönetiminin ülkede yeniden inşa sürecini başlatmak istediği, bu kapsamda Körfez ile (Birleşik Arap Emirlikleri) ilişkilerde normalleşme sürecinin hızlandığı, bunların birlikte yıllar sonra İran ile Suudi Arabistan arasında yaşanan diplomatik açılımın da Suriye politikası açısından önemli olduğu yorumları yapılmaktadır.

Pandemi ve ardından savaşın etkileriyle küreselleşmeden bölgeselleşmeye dönüşün yaşandığı bugünlerde, geçtiğimiz 50 yılın tek kutuplu dünyasına kıyasla artık üretimle büyümüş ve cepheleşmiş Asya ile Batı arasında yaşanan çatışmayla büyük ekonomik aktörlerin "oyunu yeniden kurguladığı" tarihi bir dönemden geçildiği değerlendirilmektedir. Kapsamında jeopolitik gerginlikler sürerken çözümü halen uzak görülen savaş kapsamında dünya, aynı zamanda nükleer silahların kullanımına dair manevralar arasında kalmış durumdadır.

Küresel Ekonomik Göstergeler

	30.03.2021	31.03.2022	01.01.2023	31.03.2023	Son 1 Yıllık Değişim %	Son 2 Yıllık Değişim %
Brent Petrol Fiyatı (\$/varil)	64,0	107,9	82,1	79,8	-26,0	24,7
Altın (\$/ons)	1713	1927	1825	1980	2,8	15,6
MSCI Dünya Endeksi*	2812	3053	2607	2791	-8,6	-0,7
MSCI Gelişen Ülkeler Endeksi*	1319	1149	956	986	-14,2	-25,2
MSCI Türkiye Endeksi*	1471	2525	5510	4911	94,5	233,9
VIX Endeksi**	19,4	20,6	21,7	18,7	-9,2	-3,6
DXY Endeksi***	93,9	98,3	103,3	102,6	4,4	9,3
EUR/Dolar	1,17	1,12	1,07	1,09	-2,7	-6,8
Dolar/TL	8,33	14,65	18,69	19,17	30,9	130,1
Euro/TL	9,77	16,35	20,00	20,91	27,9	114,0

Kaynak: investing.com, ekonomi.isbank.com.tr

- * MSCI Endeksleri (Morgan Stanley Capital Indexes), yabancı yatırımcıların diğer ülkelerde yatırım fırsatlarını değerlendirmeye, risklerini ve potansiyel beklentilerini tahmin etmeye yarayan bir göstergedir.
- ** VIX Endeksi (Volatility Index), küresel çapta piyasa riskini ölçmekte kullanılmakta ve yatırımcıların korku göstergesi olarak tanımlanmaktadır.
- *** DXY Endeksi (Dollar Index), Dolar'ın dünyada en çok işlem gören 6 adet yerel para biriminin karşısındaki değerini gösteren endekstir. Endeksin yükselmesi, Dolar'ın diğer kurlara karşı değer kazandığını; düşmesi ise doların diğer kurlara değer kaybettiğini göstermektedir.

Tabloda görüldüğü üzere; dünya mali piyasalarına ilişkin stres göstergesi Volatilite Endeksi (VIX), FED'in adımları ve bankacılık kriziyle dalgalanmalar yaşamakla birlikte yılbaşına göre %13,8 gerilemiştir. Yine hızlanan sıkı para politikası adımlarıyla bir süre önce 20 yılın rekorunu kıran Dolar Endeksi (DXY), son olarak yavaşlamışsa da halen yüksek seviyededir. Küresel fonlar için gösterge olan ve mevcut konjonktürde düşük seyreden MSCI Dünya ve MSCI GOÜ endekslerinde ise son 3 ayda sırasıyla %7,1 ve %3 artış izlenmiştir. Yüksek negatif reel faiz ortamında fazla seçeneği kalmayan yerli yatırımcı için borsanın önemli bir seçenek haline gelmesiyle dünyadan ayrılmakta olan MSCI Türkiye endeksinde durum değişmiş, endeks aynı dönemde %10,9 gerilemiştir. Borsa İstanbul'da pandemiden bu yana en olumsuz ilk çeyrek dönem performansı kaydedildiği, seçime doğru bekleme döneminin öne çıktığı ve alternatif yatırım araçlarının tercih edildiği değerlendirilmektedir. Yaşanan depremlerin ardından borsanın gecikmeli biçimde kapanması ise eleştiri konusu olmuştur.

ABD: FED, U dönüşü yapmadı

Geçen yılın ilk yarısında teknik olarak resesyona giren ABD ekonomisi, ikinci yarıda büyümüş ve yılı %2,6 büyüme oranı ile kapatmıştır. Son çeyrek büyüme oranının beklentilerin altında kalmasında küresel

talepteki düşüş kapsamında ihracattaki olumsuz performansa ve enflasyondaki yüksek seyrin etkisiyle temkinliliğin izlendiği tüketim harcamalarına işaret edilmiştir.

Bu yılın ilk çeyrek dönemine ilişkin verilere bakıldığında ise ekonomide karmaşık bir görünüm izlenmektedir. Bu dönemde perakende satışlarda ve hizmetler PMI verisinde hızlı artışlar dikkat çekmiş, sanayi üretimi ise Şubat'ta artış beklentisine karşın değişim kaydetmemiştir. Bankacılık kriziyle artan resesyon korkuları da Mart'ta tüketici güven endeksinin beklentilerin altına düşmesinde etkili olmuştur.

Ülkede TÜFE'deki yıllık değişim Ocak'ta beklentilerin üzerinde ve %6,4 seviyesinde gerçekleşirken, Şubat'ta %6'ya gerilemiştir. Fiyatlarda Ocak ayında yükselen enerji fiyatları %0,6 azalırken, çekirdek TÜFE aylık bazda %0,5 ve yıllık bazda %5,5 artmıştır. Şubat itibarıyla ÜFE'deki düşüş ise 8 aydır devam etmektedir. Halen %2'lik enflasyon hedefinin çok uzağında bulunan ekonomide, resesyon dönemlerinde yaşanan yüksek işsizlik rakamlarının bu dönemde sürmediği takip edilmiştir.

Faiz artış hızını Aralık ayında yavaşlatarak 75 baz puandan 50 baz puana, Şubat ayında da 25 baz puana indiren FED, bankacılık krizine rağmen faiz artış patikasında devam etmektedir. FED'in Mart ayı Federal Açık Piyasa Komitesi (FOMC) toplantısında, politika faizi oranı 25 baz puan artışla %4,75-5 olarak belirlenmiştir. Karar metninde ABD bankalarına olan güvene vurgu yapılırken, gelişmelerin büyüme üzerindeki etkilerinin izleneceği ifade edilmiştir. Karar sonrası yaptığı açıklamada Başkan Powell, gerekli olması halinde beklentilerin üzerinde faiz artışı yapılabileceğini söylerken, "Hâlâ yumuşak iniş için bir yol var ve bunu bulmaya çalışıyoruz" diye konuşmuştur. Banka yetkililerinin, bu yılsonuna ilişkin olarak Aralık ayında belirlenen %5,1'lik faiz beklentisi değiştirmezken 2024 beklentisi %4,1'den %4,3'e yükselmiştir. FED, 2023 yılı büyüme beklentisini %0,5'ten %0,4'e, 2024 büyüme beklentisini ise %1,6'dan %1,2'ye indirmiştir. Bankanın takip ettiği PCE enflasyonda bu yılki beklentisi ise %3,1'den %3,3 seviyesine çıkarılmıştır.

Dış politikada ise ABD Başkanı Joe Biden'ın, savaşın yıldönümünde gizli bir operasyonla Ukrayna'da Cumhurbaşkanı Volodimir Zelensky ile biraraya gelerek ülkeye verilen desteği vurgulaması, ABD'nin, Başkan Trump döneminde Ortadoğu'dan uzaklaşır bir görünüm verirken şimdilerde bölgeye (ABD Dışişleri, Savunma Bakanları ile Genel Kurmay Başkanının depremin ardından Türkiye ve Suriye ziyaretinin dışında Irak, Ürdün, Mısır ve İsrail ziyaretleri olmuştur) yönelik üst üste kritik ziyaretler gerçekleştirmesi dikkat çekmiştir.

AVRUPA: İsviçre bankasında kriz şoku

Euro bölgesi, 2022 yılında %3,5 oranında büyümüş, savaşın dolaylı ancak büyük etkileri altındaki 19 üyeli bölgede son çeyrekte beklendiği gibi resesyona girilmemiş, aynı zamanda bir ekonomik büyüme de gerçekleşmemiştir.

Sanayi üretimi Ocak'ta aylık bazda %0,7 yükselirken, imalat PMI verileri sektörde daralmanın devam ettiğini göstermiştir. Hizmetler PMI verisine bakıldığında ise Mart itibarıyla sektördeki iyileşme dördüncü aya taşınmış gözükmektedir. Ancak tüketici güveni Şubat'ta 0,1 puan düşüşle -19,2 seviyesine kadar gerilemiş, Mart'ta da değişmemiş ve aynı değeri almıştır.

Bölgede TÜFE, Şubat'ta aylık bazda %0,8 artışla yıllık bazda %8,5 seviyesine gerilemişse de beklentilerin üzerinde gerçekleşmiş, enerji ve gıda hariç çekirdek enflasyon yıllık bazda %5,6'ya yükselerek rekor kırmıştır. Manşet enflasyonda gerileme görülmesine rağmen çekirdek enflasyonun yükselişine devam etmesi bölgede sıkı para politikasının süreceği beklentilerine neden olmaktadır. Bu arada bölgede Ocak ayı üretici enflasyonu aylık bazda %2,8 azalışla yıllık bazda %15 seviyesine gerilemiştir. Euro Alanı'nda enerji fiyatlarında devam eden düşüşün etkisiyle Ocak ayında ÜFE'de aylık bazda %2,8 oranında gerileme dikkat çekmiştir.

ECB, Mart ayı Para Politikası Toplantısı'nda 50 baz puan artış ile mevduat faiz oranını %3 seviyesine, refinansman ve marjinal fonlama faiz oranlarını da sırasıyla %3,50 ve %3,75'e çıkarmıştır. ECB Başkanı

Lagarde, toplantı sonrasında yaptığı açıklamada, enflasyonun uzun bir süre yüksek seyretmesinin beklendiğini ifade etmiştir. Bankanın faiz artışlarına 2024'te de devam edebileceği değerlendirilmekte yapılmaktadır. Credit Suisse'te yaşanan gelişmelerle bankacılık sektörü bölgede de endişe kaynağı olurken; Lagarde, Avrupa Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, Avrupa bankacılık sektörünün dirençli olduğunu, ihtiyaç duyulması halinde ECB'nin piyasaya likidite sağlayabileceğini dile getirmiştir. İsviçre Merkez Bankası (SNB) da ülkede yaşanan bankacılık krizine rağmen parasal sıkılaştırma politikasından geri adım atmayarak, politika faizini 50 baz puanlık artışla %1,50 seviyesine çıkarmıştır.

AB, üye ülkelerin bütçe açıklarının GSYH'lerinin %3'ünü ve kamu borçlarının da GSYH'lerinin %60'ını geçtiği durumlarda tedbirleri artırmaya başlamıştır. AB kurumları ayrıca Birlik genelinde nihai enerji tüketimini 2030'da 2020'deki tüketim hedefine göre %11,7 azaltma konusunda anlaşmıştır. Bu kapsamda nihai enerji tüketim limitinin üye ülkeler için toplu biçimde bağlayıcı olacağı, ülkelere hedefe ulaşmaları için bazı esneklikler sağlanacağı, AB ülkelerinde her yıl kamu kurumlarına ait binaların toplam yüzölçümlerinin en az %3'ünün restore edilmesi gerekeceği belirtilmiştir. Ayrıca Avrupa Komisyonu Yeşil Mutabakat Sanayi Planı kapsamında önem taşıyan Net Sıfır Sanayi ve Kritik Hammaddeler yasa tekliflerini parlamentoya sunmuştur.

Avrupa'da işgücü piyasalarına ilişkin gelişmeler de öne çıkmaktadır. Bölgenin en büyük ekonomisi Almanya'da Başbakan Olaf Scholz azalan işgücüsüyle yeşil dönüşüm için çalışmanın zorluklarına işaret etmiş, Fransa'da emeklilik yaşını 62'den 64'e çıkarmayı öngören reform 1 milyonun üzerinde çalışan tarafından protesto edilmiş, Birleşik Krallık'ta da çok sayıda çalışan enflasyon altında teklif edilen maaş zamlarından dolayı greve gitmiştir.

ÇİN: Ekonomi hızlı açıldı ama kırılğan

Çin ekonomisi, "Sıfır Covid" politikası kapsamında uygulanan kısıtlamalarla salgının etkilerini geride bırakmadığı 2022 yılında %3 büyümeye kaydetmiştir. Böylece salgın yılı 2020'deki %2,2'lik büyümenin ardından Çin'de 1976'dan bu yana kaydedilen en düşük yıllık hasıla artışı yaşanmıştır.

Halkın protestolarla tepki gösterdiği önlemlerin Aralık'ta gevşetilmesinden bu yana ekonomide bir toparlanma yaşanmakta, beklentilerde yukarı yönlü revizyonlar yapılmaktadır. Şubat'ta Caixin imalat sanayi PMI verisi 50 eşik değerini aşmış, hizmetler PMI verisi 55 değeri ile son 6 ayın en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Öte yandan Ocak-Şubat döneminde, yıllık bazda sanayi üretimi beklentilerin altında %2,4, perakende satışlar da %3,6 oranında artmıştır. Aynı dönemde dış ticaret de beklenenin üstünde 116 milyar ABD Doları fazla vermiştir.

Söz konusu verilerle ülke ekonomisi için ortaya konan öngörüler yükselmişse de hedefler sınırlıdır. Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Fitch, ülkedeki tüketimin ve iktisadi faaliyetin beklentilerden daha hızlı bir şekilde toparlanacağı beklentisiyle Çin ekonomisinin 2023 yılı için büyüme tahminini Aralık ayında öngördüğü %4,1'den %5'e revize etmiştir. Geçen yılki resmi büyüme hedefi %5,5 iken Pekin yönetiminin bu yıl için oranı %5 dolayında açıklaması dikkat çekmiştir. Ülkede 12 milyon yeni istihdam yaratılarak işsizlik oranının %5,5'te tutulması hedeflenmektedir. İşsizlikteki artış ve genç işsizliğin hâlâ yüksek olması ekonomik toparlanmanın halen kırılğan olduğunun işareti olarak yorumlanmaktadır.

Şubat'ta ülkede enflasyon hız kesmiş ve yıllık TÜFE enflasyonu %1,0 ile piyasa beklentilerinin altında gerçekleşmiştir. ÜFE de yıllık bazda -%1,4 düzeyi ile Ekim 2022'den bu yana sergilediği düşüşünü sürdürmüştür. Hükümetin yıllık enflasyon beklentisi ise %3'tür.

Gösterge faiz oranlarını en son Ağustos ayında düşüren Çin Merkez Bankası (PBoC) bu tutumunu korumuştur. Bankanın 1 yıl vadeli kredi ana faiz oranı %3,65 ve 5 yıl vadeli faiz oranı %4,30 seviyesindedir. Önceki dönemde iktisadi faaliyetteki yavaşlamaya karşı düşen faiz oranları ile Yuan'da değer kaybı arasında kaldığı izlenen PBoC, bir süredir politika faizini sabit tutmaktadır. Bununla birlikte Çin Merkez Bankası piyasaya sağladığı likiditede artışa gitmiştir.

Ülkede emlak piyasasında devam eden zayıflık ise ekonomi üzerinde baskı oluşturmaya devam ederken yönetim sektöründeki riskleri yöneteceğini ve inşaat şirketlerinin düzensiz büyümesini engelleyeceğini hükümet çalışma raporunda ortaya koymuştur.

Aralık ayında Suudi Arabistan ile 50 milyar ABD Dolarlık yatırım anlaşması yapan Çin'in, İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'nin Şubat ayında ülkeyi ziyaretinde bu kez İran yönetimiyle başta tarım ve madencilik olmak üzere çeşitli alanlarda milyar dolarlık 20 anlaşma imzalaması da son dönemde öne çıkan gelişmelerden olmuştur. Pekin yönetimi Ukrayna savaşı kapsamında geçtiğimiz dönem ortaya koyduğu ancak kadük olmuş gözükken Barış Planı kapsamında yeniden inşa sürecinde yapıcı rol oynamaya hazır olduğunu Ukrayna hükümeti ile paylaşmıştır. Bu arada Çin ile Rusya arasında yeni bir doğalgaz boru hattı inşası gündemdedir.

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER VE RUSYA: Güçlü Dolar korkusu ön planda

Salgın ve savaş yorgunu dünya ekonomisinde bir süredir gelişen ekonomilerde ortaya çıkan resesyon kaygıları arasında umutların yeniden yöneldiği GOÜ'lerdeki görünüm, ülkeden ülkeye çeşitlilik arz etmektedir. Genel olarak ise artan riskler ve sıkı para politikası koşulları, GOÜ'ler için büyüme tahminlerini sınırlandırmaktadır.

FED'in adımları ve ABD Doları'nın güçlü seyri, ülkelerin döviz rezervlerinde kayba neden olurken, kırılgan ekonomilerde yaşanan Dolar sıkışıklığının çok sayıda kritik ürüne erişimi zorlaştırdığı ve ekonomik faaliyetleri sekteye uğrattığı, GOÜ'lerin bir kısmında da devalüasyon kararları alındığı izlenmiştir. Uluslararası Finans Enstitüsü (IIF) Ocak ayında para birimlerini devalüe eden Mısır, Pakistan ve Lübnan'dan sonra sıranın Ukrayna, Nijerya ve Arjantin'de olabileceğine işaret etmiştir.

Düşük gelirli ve borç sorunuyla boğuşan ekonomiler için döviz kurunda yaşanacak gelişmeler büyük önem taşımaktadır. IIF raporuna göre, geçtiğimiz yıl önde gelen merkez bankalarının yüksek enflasyonla mücadele adına para politikasında sıkılaşmaya gitmesi paralelinde gelişmekte olan ülkelerdeki borç stoku artış eğilimini sürdürerek geçtiğimiz yılsonu itibarıyla 98,2 trilyon ABD Doları ile tarihi yüksek düzeyine ulaşmıştır. Bu gelişmede, Çin, Singapur, Rusya, Hindistan, Meksika ve Vietnam'da borç stokunun hızlı artış kaydetmesinin etkili olduğu belirtilmiştir. Değişen koşullarda borç alma maliyetleri yükselirken, bu durumun GOÜ'lerin risk primini yükselterek borç teminini daha da güçleştirdiği belirtilmektedir. Kuraklık, sel, deprem gibi afetler de bu süreçte ülkeler için koşulları ağırlaştırmaktadır.

Savaş halindeki Rusya'nın ekonomisindeki son duruma bakıldığında ise ABD ve AB tarafından birçok alanda uygulanmaya başlanan yaptırımların etkisi büyük iken IMF, geçen dönemde ülke ekonomisinin 2022 yılında %8,5 daralacağını öngörmüştür. Ancak Rus ekonomisindeki daralma %2,2 ile sınırlı kalmıştır. Kuruluşun güncel tahmini ise Rusya'da ekonominin bu yıl %0,3 büyüyeceği şeklindedir. Rus doğalgaz şirketi Gazprom da yeni pazarlara odaklandığını açıklamış ve hızlı büyüyen Asya pazarına işaret etmiştir.

Bu arada ekonomik aktivite hızıyla küresel enerji talebinde Çin, Hindistan ve Güneydoğu Asya'nın payı artarken, orta vadede dünya elektriğinin yarısını ilk kez Asya kıtasının kullanacağı tahmin edilmektedir. Geçtiğimiz çeyrek dönemde öne çıkan bir diğer gelişme de Rusya'nın, ülkenin ve ABD'nin nükleer silah kullanımını kısıtlayan yeni anlaşma START'a katılımını askıya aldığı açıklaması olmuştur. Rusya, nükleer silahlar konusunda "İlk biz kullanmayız" mesajını verse de küresel çapta güvenlik kaygıları tırmanmıştır.

PETROL FİYATLARI: Üretim tarafında ek kesinti yapılacak

Ocak-Mart 2023 döneminde genel olarak aşağı yönlü seyir izleyen petrol fiyatları, son olarak OPEC+ ülkelerinin aldığı üretimde ek kesinti kararıyla yükselmektedir.

Brent petrolün varil fiyatı, dünya ekonomisindeki yavaşlamanın ve Rus petrolünün piyasaya farklı pazarlar üzerinden girişini sürdürmesinin etkisiyle, savaş ile ulaştığı 130 ABD Dolar seviyelerinden

gerilemişti. Geçtiğimiz çeyrek dönemde ise Çin'de talebin toparlanma işaretleriyle artan iyimserlikle yukarı yönlü değişim gösteren fiyatlar, ardından Rusya'ya tavan fiyat uygulanması, Çin'de talebin henüz beklendiği kadar yüksek olmaması ve küresel bankacılık sektöründeki gelişmelerle FED cephesinde artan belirsizliğin etkisiyle genel olarak düşüş göstermiştir. Çin'de Covid-19 önlemlerinin geride bırakılmasıyla küresel petrol talebi tahminlerini Şubat ayında revize eden IEA, ilk çeyrek dönem için küresel talep tahminini güçlü bir şekilde 500 bin varil/gün olarak arttırmıştır. Böylece toplam talebin günlük ortalama 101,9 milyon varile yükseleceği hesaplanmıştır. Ajansa göre Rusya'ya uygulanan yaptırımların etkisi ve Çin'in toparlanmasının ivme kazanmasıyla küresel piyasaların sıkışması mümkünse de Batı'nın yaptırımlarına karşı üretimi keseceğini açıklayan Rusya'dan beklenenden daha güçlü bir üretim söz konusu olabilecektir. Diğer taraftan Çin'de talep artışının beklendiği kadar büyük olmadığı değerlendirilmeleri paylaşılmış olup jeopolitik gelişmeler açısından Çin'in Rus petrolü dışındaki alımlarının azalmasıyla oluşacak arz fazlalığının piyasada bir parça dengeleyici etkisi olabileceği dile getirilmektedir. İzleyen günlerde ABD'de ortaya çıkan bankacılık krizi sonrası artan resesyon endişeleri petrol fiyatlarında gerileme yaratmış ve ABD ham petrol fiyatı bu dönemde 65 ABD Doları'nın altına kadar inmiştir. Irak'ın petrol ihracatını kısıtlaması ise fiyatlar üzerinde yukarı yönlü etki yapmıştır.

Suudi Arabistan ve Rusya'nın piyasayı dengeleme / fiyatları yükseltme çabası dikkat çekerken Mart ayı sonunda OPEC+ ülkeleri, Mayıs ayından itibaren yıl sonuna dek petrol üretimini 1,6 milyon varil/gün daha azaltma kararı aldıklarını duyurmuş, petrol fiyatları da kararın ardından hızla artmaya başlamıştır. OPEC+, Ekim 2022'den bu yana 2 milyon varil/gün üretim kesintisi kararını uygulamaktaydı.

Ayrıca petrolde "İran formülü" konusunda nükleer müzakerelerin çıkmaza girmesiyle birlikte Tahran'ın, ekonomik açılım için Rusya ve Çin'le önemli adımlar atması; küresel "petro-dolar ekonomisi"nin anahtar ülkelerinden biri olan Suudi Arabistan'ın, üretim artışı isteğini geri çevirdiği ABD karşısında Rusya ile Çin'in yanında görüntü vermesi ve ABD Doları dışında para birimleriyle de petrol ihracatı yapacağını açıklaması önemlidir.

TÜRKİYE

Depremler Felaket Getirdi, Kayıp Çok Büyük

Deprem kuşağında yer alan Türkiye, 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli 7,7 (Pazarcık) ve 7,6 (Elbistan) büyüklüğünde depremlerle sarsılmıştır. Depremlerin büyüklüğü ve sonucunda oluşan yıkımlarda arama kurtarma çalışmaları için 4. seviye alarm verilerek uluslararası yardım çağrısı yapılmış, ardından depremden etkilenen 11 ilde üç ay sürecek OHAL ilan edilmiştir. İzleyen günlerde, 20 Şubat 2023 tarihinde Hatay (Defne) merkezli 6,4 büyüklüğünde şiddetli bir deprem daha meydana gelmiştir. Tarihinin en büyük depremleriyle sarsılan Türkiye, yaşanan felakette 50 binden fazla insanını yitirdiği gibi afetler sonucunda ekonomik, sosyal ve kültürel çok çeşitli sorunla da karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye ekonomisi, depremlere pek de güçlü olmadığı koşullarda yakalanmıştır. Yaşanan afetin ekonomi üzerinde çeşitli bozulmalar yaratması kaçınılmazdır. Afetler konusunda bir büyük acı daha ortak hafızamıza kazınırken, yapı stokunda dönüşümden daha fazla kaçınamayacağı ortaya çıkan Türkiye'nin bu açıdan sadece ekonomi politikasında değil aynı zamanda zihniyette değişime ihtiyaç duyduğu bir dönemden geçilmektedir.

Felaketin etkilerinin azaltılması amacıyla kamu tarafından zarar gören bölgedeki kurumların kullanımı için KGF limitinin 100 milyar TL artırılması (toplamda 350 milyar TL'ye çıkmıştır), deprem bölgesi hanehalkına ödemeler yoluyla sübvansiyon sağlanarak vergi tahsilatları ile düşük faizli kredi borçlarının ertelenmesi ile kısa çalışma ödeneğinin devreye alınması, OHAL sürecinde sınırlı haller dışında iş akdine geçici fesih yasağı getirmesi gibi çeşitli önlemler açıklanmıştır. Ayrıca deprem çalışmalarının finansmanı için kurumlar vergisi mükelleflerine tek seferlik %10 tutarında ek vergi getirilmiştir.

Depremi etkilediği 11 ilde (Kahramanmaraş, Hatay, Adıyaman, Gaziantep, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Şanlıurfa, Malatya ve Elazığ) önemli üretim, ihracat, istihdam ve vergi kaybı beklenmektedir.

11 İlin Öne Çıkan Göstergeleri

	Toplam	Pay (%)
Nüfus	14 milyon	16,4
İstihdam	3,8 milyon	13,3
Genç nüfus	2,6 milyon	16,7
Öğrenci sayısı	4,1 milyon	21,4
Mülteci sayısı	1,7 milyon	~50
GSYH (2021)	79 milyar \$	9,8
İhracat	21,9 milyar \$	8,6
Vergi geliri	121 milyar TL	0,1
Turizm/Gecelik konaklama		6,7

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Nüfusun %16,4'üne ve işgücünün %13,3'üne sahip olan bu iller 2021 yılına ilişkin il bazında GSYH verilerine göre Türkiye'nin milli gelirinden %9,8'lik pay (%15,1 tarım, %11,4 sanayi, %10 inşaat, %7,4 hizmet sektörleri olmak üzere) almıştır. Tarım ve hayvancılıkta öne çıkan 11 ilin Türkiye'nin toplam tekstil ürünleri ihracatındaki payı da %35 düzeyindedir. Turizm kapsamında iller, toplam gecelik konaklamanın %6,7'sine sahiptir. Bölge ekonomik anlamda değer taşıdığı gibi eşsiz tarihi ve kültürel miras içermesi açısından da önemlidir.

İzleyen dönemde deprem bölgesinin sektörlere katkısının ne ölçüde değişeceği bu yıl ekonomik büyüme üzerinde de

belirleyici olacaktır. Depremlerle birlikte ilk olarak üretim hatları, girdi temini ve teslimatta yaşanan sorunlarla tedarik zincirinde yaşanan olumsuzluklar başta olmak üzere imalat sektörü ülke çapında olumsuz etkilenmiştir. Takvim etkilerinden arındırılmış sanayi üretimi Ocak'ta yıllık bazda %4,5 ile Temmuz 2022'den itibaren en hızlı artışını kaydederken, imalat sanayiinde Kapasite Kullanım Oranı depremin yaşandığı Şubat ayında 0,1 puan ve Mart ayında 1,5 puan gerileyerek 73,4 değerini almıştır. Sanayinin genelinde yeni siparişlerde düşüş, girdi fiyatlarında artış, ihracat siparişlerindeki yavaşlamada da ivme izlenmektedir. Sanayi üretimi Şubat'ta ise aylık bazda %6 ve yıllık bazda %8,2 azalırken, yıllık düşüş pandemiden bu yana en büyük gerileme olmuştur. Şubat'ta Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) istatistiklerine göre 2022 yılı Şubat ayına göre kapanan şirket sayısının %52,4 oranında artış göstermesi de dikkat çekmiştir. Perakende satışlarda Şubat'ta izlenen artışta ise deprem dayanışmasının etkisi olduğu yorumlanmıştır.

Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu'nun (TÜRKONFED) "Deprem Ön Değerlendirme Durum Raporu"nda, afet sonrası bölgesel kalkınmanın hızla sağlanmasında KOBİ'leri merkeze alan özel politikalar geliştirilmesinin, yardıma ihtiyaç duyan sorunlu ekonomik sektörleri teşvik edecek ve büyüme fırsatlarını vurgulayabilecek ekonomik süreçler gözden geçirilirken orta ve uzun vadeli planlamanın önemi vurgulanmıştır. Yine deprem bölgesinde yoksulluk ve gelir adaletsizliğinin artması beklentisi çerçevesinde bu konuda ve depremlerin ardından diğer illere başlayan göç hareketliliği kapsamında sosyo-ekonomik açıdan ortaya konacak politikalar da önem taşıyacaktır. Ayrıca deprem bölgesinden göçün geri çevrilmesi -başta Hatay olmak üzere- kültürlerin korunması açısından son derece değerli görülmektedir.

Öte yandan uluslararası danışmanlık şirketi PwC'nin analizine göre Türkiye'de üretimin 2/3'sinin deprem riski yüksek bölgelerde -başta İstanbul ve yakın çevresi olmak üzere- yapıyor olması son derece kritiktir.

Bununla birlikte ülke genelinde afetlere karşı önlem politikalarının güçlendirilmesi ile -deprem bölgesinde yaşanan sel felaketinin de tekrar hatırlattığı üzere- küresel iklim değişikliğiyle mücadele politikasının öncelikli kılınması ihtiyacı da dile getirilmektedir. İlaveten Türkiye'de kurumsal kapasitede yıpranma yaşandığı argümanı çevre ve şehircilik alanındaki sorunların dramatik biçimde ortaya çıktığı Kahramanmaraş depremlerinde afet yönetimi ve koordinasyon alanında izlenen sorunlarla yeniden gündeme gelmiştir.

Depremlerin önümüzdeki dönemde ekonominin geneli üzerindeki etkilerinin büyüme, bütçe ve ödemeler dengesi ile enflasyon tarafında öne çıkması beklenmektedir.

Makroekonomik Göstergeler

	2019	2020	2021	2022			
GSYH							
GSYH (milyar \$)	760	717	807	906			
GSYH (milyar TL) (Cari Fiyatlarla)	4312	5048	7249	15007			
Büyüme (%)	0,8	1,9	11,4	5,6			
Enflasyon					Oca.23	Şub.23	Mar.23
TÜFE (yıllık)	11,84	14,60	36,08	64,27	57,68	55,18	50,51
Yi-ÜFE (yıllık)	7,36	25,15	79,89	97,72	86,46	76,61	62,45
İşgücü Piyasası (Mevsimsellikten Arındırılmış)					Oca.23		
İşsizlik (%)	13,4	12,8	11,1	10,3	9,7		
İşgücüne Katılım (%)	52,6	49,0	52,6	54,1	54,1		
Dış Ticaret Dengesi*					Oca.23	Şub.23	
İhracat (milyar \$)	180,8	169,6	225,2	254,2	256,0	254,7	
İthalat (milyar \$)	210,3	219,5	271,4	363,7	369,5	372,3	
Dış Ticaret Açığı (milyar \$)	-29,5	-49,9	-46,2	-109,5	-113,5	-117,6	
Ödemeler Dengesi*					Oca.23		
Cari Açık (milyar \$)	10,8	-31,9	-7,3	-48,8	-51,7		
Cari Açık/GSYH (%)	1,4	-4,4	-0,9	-5,4	-		
Merkezi Yönetim Bütçesi**					Oca.23	Şub.23	
Bütçe Dengesi (milyar TL)	-124,7	-175,3	-201,5	-139,1	-32,2	-202,8	
Bütçe Dengesi/GSYH (%)	-2,5	-2,4	-1,3	-0,9	-	-	
Toplam Borç Stoku (milyar TL)	1329	1813	2748	4033	4178	4200	

* 12 aylık kümülatif. **Yılbaşından itibaren kümülatif.

Kaynak: TÜİK, TCMB, Hazine ve Maliye Bakanlığı

Depremlerin kısa vadede ekonomik büyüme üzerinde aşağı yönlü risk yarattığı, yıl genelinde ise destekleyici politikaların büyümede olumlu sonuçlarının alınabileceği öngörülerini paylaşmaktadır. Gelişmelerin deprem bölgesinin yeniden inşa sürecinin hızına, uygulanacak ekonomi politikalarına ve finansal koşullara bağlı olarak değişiklik göstermesi beklenmektedir.

OECD, Mart 2023 dönemi "Ekonomik Görünüm Ara Raporu"nda, Türkiye ekonomisinin bu yılki büyüme tahminini %3'ten %2,8'e düşürmüştür. Dünya Bankası, depremlerle Türkiye ekonomisinde büyüme öngörülerini %0,5 puan aşağı yönlü revize edeceğini açıklamıştır. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) da Türkiye ekonomisinde bu yıl %3 büyüme beklemektedir. Kuruluş, depremlerin yılın başında olması, inşaatın hızlanacak olmasıyla büyümeye bir katkı yapacağını bu nedenle depremin büyümeye aşağı yönlü etkisinin %1 civarında olabileceğini de paylaşmıştır. Hükümetin Eylül 2022'de açıkladığı Orta Vadeli Program'da ortaya koyduğu hedefler, ekonomide 2023 yılı genelinde %5'lik büyüme (2024 ve 2025'te ise %5,5) kaydedilmesi yönünde idi.

Deprem harcamalarıyla büyüme tarafında kamunun etkisinin artması beklenmektedir. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın 17 Mart 2023 tarihli "Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu"nda, depremlerin 1,6 trilyon TL maddi hasar yarattığı, ayrıca deprem bölgesine yapılan tüm destek ve harcamalar ile milli gelir azalması nedeniyle 351 milyar TL kayıp olduğu, sigortacılık sektörü kayıpları ve esnafın gelir kayıpları ile makroekonomik etkiler dikkate alındığında felaketin ülkemize toplam maliyetinin yaklaşık 2 trilyon TL (103,6 milyar ABD Doları) olduğu açıklanmıştır. Bu toplam yük içinde %54,9 oranıyla başı çeken konut hasarının parasal değeri 1 trilyon 73 milyar TL (yaklaşık 57 milyar ABD Doları) olarak hesaplanmış, ikinci ağırlıklı hasar kalemini 242,5 milyar TL (yaklaşık 13 milyar ABD Doları) ile kamu altyapısı ve hizmet binalarındaki yıkım oluşturmuştur. Konut hariç özel kesim hasarı (imalat sanayii, enerji, haberleşme, turizm, sağlık ve eğitim sektörleri, küçük esnaf ile ibadethanelere ilişkin hasar) ise 222,4 milyar TL (yaklaşık 11,8 milyar ABD Doları) şeklinde öngörülmüştür. Raporla, depremlerin 2023 yılı büyümesinde %0,6'lık bir kayba yol açacağı tahmini yapılmıştır.

Bütçe ve ödemeler dengesinde geçtiğimiz çeyrek dönemde görünüm bozulmuş, mali disiplin çerçevesinde seçim sürecinde riskler yükselirken deprem harcamalarıyla da birlikte bütçe Şubat'ta 170,6 milyar TL ile rekor düzeyde aylık açık vermiştir. Hazine'nin net borçlanması Ocak-Şubat 2023 dönemi 166 milyar TL olmuştur ve bu rakamın depremlerin ve genel seçimlerin yol açtığı ek kaynak ihtiyacı kapsamında bu yılın tümü için 2022 yılındaki rekor düzeyini aşabileceği belirtilmektedir. Seçimlerin ardından atılacak adımlar arasında ilk sırada ek bütçenin yer alacağına ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır.

Ayrıca deprem felaketiyle birlikte, yıl sonu için cari işlemler açığındaki beklentiler Merkez Bankası'nın Mart ayı Piyasa Katılımcıları Anketi'nde 36 milyar ABD Doları olarak ölçülmüştür. Geçen yıl açıklanan 2023-2025 dönemine ilişkin Orta Vadeli Program'da ise bu rakam 22 milyar ABD Doları olarak öngörülmüştü. Bu tabloda Türkiye'nin (yüksek açık, vadesi gelecek 196 milyar ABD Dolarlık dış borcun %90'ının yenileneceği varsayımı ve deprem tahribatı konusunda kamunun açıkladığı maliyetin 1/3'i baz alınarak) bu yıl yaklaşık 190 milyar ABD Dolarlık dış finansman bulması gerektiği ekonomistlerce hesaplanmaktadır. Diğer taraftan küresel ekonomide yavaşlama ve sermayeye erişim maliyetinin yükselmesi de Türkiye için ek zorluklar yaratmaktadır.

Ekonominin genelinde önemli bozulmalar yarattığı izlenen enflasyon baz etkisinin düşüş yönünde yarattığı baskıya karşın yükselirken, TCMB'nin Mart ayına ilişkin Piyasa Katılımcıları Anketi'nde yıl sonu enflasyon beklentisi %37,72 olmuştur. Bu rakam kimi ekonomistler arasında %40'ın üzerinde paylaşılmaktadır. Politika faizi ile TÜFE arasındaki faiz aleyhine yüksek puan farkı sürmekte, hem faizi hem döviz kurunu kontrol etmeye çalışan politikalarla artan finansal istikrarsızlığa işaret edilmektedir. Deprem bölgesindeki üretim kaybı ve kamu harcamalarının fiyatları artırıcı yönde etkisi çerçevesinde para politikasında finansal risklerin yönetilebilmesi daha büyük önem taşıyacaktır.

TCMB'nin, faiz aracı yerine kullandığı makroihtiyati tedbirler geçtiğimiz çeyrek dönemde öne çıkmayı sürdürmüş, bu adımlar kapsamında (düşük faizli ve uzun vadeli devlet tahvillerine yönlendirme, kredi faizine tavan uygulaması, mevduatta döviz payı yüksek olana ek yük getirilmesi gibi) bankalar tarafından duyarlılık ve baskının arttığı belirtilmiştir. Süreçte TL mevduat faizlerini yukarı çeken bankaların risk almak istememesi nedeniyle prosedürleri zorlaştırdığı, ticari krediler ile ihtiyaç kredilerinin faiz oranlarını da yukarı çektiği izlenmiştir. Uygun finansman ve KGF kredileriyle ekonomisi destekleyen, kredi büyümesi yaşandığı takip edilen kamu bankalarında ise sermaye artışı gerçekleştirilmektedir. Özellikle miktar açısından uygun faize ulaşmada zorlanan özel sektörde yatırım kararları ertelenmeye devam edilirken yeni istihdam yaratma kapasitesi azalmaktadır. Sektördeki belirsizlikler, yaşanan afet ve yaklaşan seçim ile artmıştır.

Seçime az bir süre kala yeni bir ekonomi programı ve planlı ekonomiye duyulan ihtiyacın altı çizilmektedir. Bu çerçevede kademeli faiz artırım sürecine geçilmesi gerektiği vurgulanırken, ekonomide normalleşmeye geçişte (faiz ve vergi artışları ile yatırım ve harcamalarda düşüşün etkileri şeklindeki) "acı reçete"nin de geciktikçe ağırlaştığı belirtilmektedir. İstikrarı önceliklendirecek politikalar ilk aşamada büyümeyi olumsuz etkileyecek olsa da yapısal reformlarla sistemin güçlendirilebileceği ve ekonominin risk görünümünde iyileşme sağlanarak yabancı sermaye için de Türkiye'nin yeniden cazip hale gelebileceği dile getirilmektedir. Makroekonomik göstergelerin de ötesinde kapsayıcı ve sürdürülebilir büyüme ile kalkınma süreci için bir zihniyet değişimine duyulan ihtiyaç öne çıkmaktadır.

Büyüme: Tüketim sürükledi, emeğin payı dipte

Türkiye ekonomisi, TÜİK'in zincirlenmiş hacim endeksine göre, 2021 yılındaki %11,4'lük büyümenin ardından geçtiğimiz yıl %5,6 büyümüştür. Yılın son çeyreğinde büyüme oranı %3,5 olmuş, büyümede yüksek enflasyon ortamında öne çekilen talep paralelinde özel tüketim harcamalarının süren katkısı öne çıkmıştır. Yılın son çeyreğinde mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış verilere göre kaydedilen büyüme ise %0,9 seviyesindedir.

Geçen yılın genelinde hizmetler sektörü %11,7, sanayi sektörü %3,3 (imalat %4,3), tarım sektörü %0,6 büyürken; inşaat sektörü %8,4 küçülmüştür. Son çeyrek döneme bakıldığında, tarım ve sanayi

sektörlerinin büyümeyi baskıladığı görülmüş, sanayi üretimindeki %3'lük daralma öne çıkmıştır. Finans sektöründe %21,8'lik güçlü büyüme performansı dikkat çekmeyi sürdürmektedir.

GSYH'deki yıllık artışa harcamalar yöntemiyle bakıldığında hanehalkı tüketiminin %19,7, kamu harcamalarının %5,2, toplam yatırımların ise %2,8 oranında artmış olduğu görülmektedir. İhracat %9,1 ve ithalat %7,9 büyümüş, dış ticaretin ekonomiye olumlu katkısı azalmıştır. Ayrıca stoklarda azalma sürmektedir. Yılın son çeyreğinde ithalattaki hızlı genişlemenin yanı sıra ihracattaki zayıf seyir izlenmiştir. Bu dönemde makine-teçhizat yatırımlarında son yılların en zayıf artışlarından biri kaydedilirken, yaklaşık 1,5 yıldır daralan inşaat yatırımlarının artış kaydetmesi dikkat çekmiştir.

Geçen yıl sonu itibarıyla Türkiye ekonomisi, enflasyondaki yüksek seyre bağlı olarak yıllık bazda cari fiyatlarla %107 genişleyerek 15 trilyon TL (905,5 milyar ABD Doları) düzeyini aşmıştır.

Son yıllarda Türkiye ekonomisinde destekleyici politikalarla yüksek büyüme kaydedilirken; sürdürülebilir büyümenin yakalanması için gelir eşitsizliği, yoksulluk, çevresel sorunlar, eğitim sorunları ve işsizlik ile toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konularda izlenen politikaların yetersiz kaldığı takip edilmiştir. Bu çerçevede maaş artışlarına rağmen işgücü ödemelerinin milli gelirden aldığı pay, geçen yıl %26,5 ile veri setinin (1998) en düşük seviyesine gerilemiş; başta kadın ve gençlerde olmak üzere işsizlik sorununun etkileri artmış, yine 2022'de TÜİK verilerine göre 15-24 yaş grubundaki her 4 gençten 1'i (2,9 milyon kişi) de ne eğitim hayatında ne de istihdam piyasasında yer alabilmiştir.

Enflasyon: Düşüş eğilimi kalıcı olmayabilir

TÜFE, Mart ayında bir miktar beklentilerin altında gerçekleşerek önceki aya göre %2,29 artmıştır. Yıllık enflasyon oranı ise %50,51 olarak kaydedilmiştir. TÜİK, TÜFE'de %3,15'lik aylık artış açıkladığı Şubat ayında ise deprem felaketi nedeniyle Gaziantep, Malatya ve Hatay Bölge Müdürlükleri'ne bağlı olan illerde "alan (saha) fiyatlarının" derlenemediğini açıklamıştı.

TÜFE'de ana harcama grupları itibarıyla Mart ayında bir önceki aya göre en yüksek artış gösteren grup %6,30 ile eğitim olmuş; onu %3,85 ile lokanta ve oteller, %3,84 ile gıda ve alkolsüz içecekler takip etmiştir. Mart'ta en yüksek yıllık artış da %70,73 ile lokanta ve otellerde yaşanmış; bu grubu %67,89 ile gıda ve alkolsüz içecekler, %64,68 ile sağlık grubu izlemiştir.

ÜFE ise Mart'ta aylık bazda %0,44 ve yıllık bazda %62,45 artmıştır. Böylece üretici fiyatları tarafındaki gerilemenin etkisiyle ÜFE-TÜFE farkı son 2 yılın en düşük seviyesini almıştır.

Bir süredir baz etkisiyle gerileme eğiliminde olan enflasyonda, hem aylık manşet hem de yıllık çekirdek enflasyonda artışın yüksek kalması düşüş trendinin kalıcılığı konusunda soru işaretleri yaratmıştır. Bu dönemde B endeksi (işlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler ve tütün ile altın hariç TÜFE) aylık bazda %2,19 artış kaydederken, C endeksi de (enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ve altın hariç TÜFE) %2,15 artmıştır.

Öte yandan Dünya Bankası'nın "Gıda Güvenliği Raporu"nun Şubat ayı sonuçlarına göre en yüksek gıda enflasyonu Lübnan'da gerçekleşirken, listede Türkiye (Zimbabve, Arjantin ve İran'ın ardından) dünya beşincisi olmuştur. TÜİK verilerine göre Şubat'ta Türkiye'de yıllık gıda enflasyonu %69 olmuştur.

Para Politikası: Faizde politika değişmedi

Geçen yılın son çeyrek döneminde politika faizini tek haneli seviyeye (%9) çeken TCMB, Ocak'ta faizi sabit tutmuş, Şubat'ta ise yaşanan depremlerle birlikte faizde 50 baz puan indirim kararı olarak faiz oranını %8,5 olarak belirlemişti. Merkez Bankası PPK Mart ayı toplantısında politika faiz oranı %8,5 düzeyinde sabit tutulmuştur.

PPK Toplantısı sonrası yayımlanan metinde, para politikasındaki düzeyin deprem sonrası gerekli toparlanmayı desteklemek için yeterli olduğu belirtilmiş, "Asrın felaketi öncesindeki öncü göstergeler 2023 yılının ilk çeyreğinde iç talebin dış talebe kıyasla daha canlı olduğuna ve büyüme eğiliminde artışa işaret etmekteydi. Depremün üretim, tüketim, istihdam ve beklentiler üzerindeki etkileri kapsamlı bir

şekilde değerlendirilmektedir. Depremin yakın vadede ekonomik aktiviteyi etkilemesi beklenmekle birlikte, orta vadede Türkiye ekonomisinin performansı üzerinde kalıcı bir etkide bulunmayacağı öngörülmektedir” denmiştir.

TCMB PPK, “uygulanan bütüncül politikaların desteğiyle enflasyonun seviyesinde ve eğiliminde iyileşmeler görülmeye başlandığını, bununla birlikte depremin yol açtığı arz-talep dengesizliklerinin enflasyon üzerindeki etkilerinin yakından izlendiğini, sanayi üretiminde yakalanan ivmenin ve istihdamdaki artış trendinin sürdürülmesi açısından finansal koşulların destekleyici olmasının deprem sonrasında daha da önemli hale geldiğini” dile getirmiştir. Ayrıca iç tüketim talebi, enerji fiyatlarındaki yüksek seviye ve ana ihracat pazarlarındaki zayıf iktisadi faaliyetin cari denge üzerindeki riskleri canlı tuttuğuna işaret eden Kurul, fiyat istikrarı için cari işlemler dengesinin sürdürülebilir seviyelerde kalıcı hale gelmesinin önemine işaret etmiş ve kredilerin büyüme hızı ve erişilen finansman kaynaklarının amacına uygun şekilde iktisadi faaliyet ile buluşması konusunun yakından takip edildiğini kaydetmiştir. Metinde, parasal aktarım mekanizmasının etkinliğini destekleyecek araçları kararlılıkla kullanılmaya devam edileceği, fonlama kanalları başta olmak üzere tüm politika araç setinin liralasma hedefleriyle uyumlu hale getirileceği de yer almıştır.

TCMB, Mart ayında yapılan Genel Kurul Toplantısı'nda, Hazine'ye geçen yılki 72 milyar TL'lik dönem kârından 62,1 milyar TL aktarma kararı almıştır. TCMB'nin deprem bağışları sırasında bilanço kârından bağışladığı 30 milyar TL'nin aktarım işlemi de onaylanmıştır.

Dış Ticaret: Açıkta hızlı artış yaşanıyor

TÜİK ve Ticaret Bakanlığı işbirliğiyle açıklanan geçici dış ticaret verilerine göre, dış ticaret açığı Şubat'ta bir önceki yıla göre %51,4 artışla 12,1 milyar ABD Doları olmuştur. Böylece Ocak-Şubat döneminde açık 26 milyar ABD Doları'nı aşmıştır. Dış ticaret dengesi Ocak'ta ise geçen yılın aynı ayına kıyasla %38,4 oranında genişleyerek 14,2 milyar ABD Doları ile tarihi yüksek düzeyine çıkmıştı.

İhracat Şubat ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %6,4 azalarak 18,7 milyar ABD Doları, ithalat ise %10,1 artarak 30,7 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı Şubat 2022'de %71,4 iken, Şubat 2023'te %60,7'ye gerilemiştir. Enerji ürünleri ve parasal olmayan altın hariç dış ticaret açığı Şubat ayında 2,5 milyar ABD Doları olmuştur. Depremin etkisinin anlaşılması için ekonomik verilerin mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmasına ilişkin bir metodolojik uygulama da gerçekleştirilmiştir. Bu seriye göre bir önceki aya göre Şubat'ta ihracat %8,1 ve ithalat %8,5 azalmıştır.

Şubat ayında ihracatta ilk sırayı Almanya (1,7 milyar ABD Doları) almış, bu ülkeyi sırasıyla; İtalya (1,1 milyar ABD Doları), ABD (1,08 milyar ABD Doları), Rusya (1 milyon ABD Doları) ve Birleşik Krallık (850 milyon ABD Doları) takip etmiştir. İlk 5 ülkeye yapılan ihracat, toplam ihracatın %30,9'unu oluşturmuştur. İthalatta ise Rusya Federasyonu (4,2 milyar ABD Doları) ilk sırayı almış, bu ülkeyi sırasıyla; İsviçre (3,5 milyar ABD Doları) Çin (3,1 milyar ABD Doları), Almanya (2,1 milyar ABD Doları) ve İtalya (1,2 milyar ABD Doları) izlemiştir. İlk 5 ülkeden yapılan ithalat, toplam ithalatın %45,9'u olmuştur.

Yüksek teknoloji ürünlerinin imalat sanayi ürünleri ihracatı içindeki payı %3,6 iken ara mallarının ithalattaki payı %77,3'tür.

Rapor yayıma hazırlanırken Ticaret Bakanlığı tarafından açıklanan geçici dış ticaret verilerine göre Mart ayında ihracat yıllık bazda %4,4 artarak 23,6 milyar ABD Doları olmuş, ithalat %4,2 artışla 32,2 milyar ABD Doları olarak kaydedilmiştir.

Ödemeler Dengesi: Rezervden finanse edilen açık büyüdü

TCMB verilerine göre, Ocak ayında cari işlemler açığı yıllık bazda %43 oranında genişleyerek 9,8 milyar ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiş, parasal olmayan altın ve enerji ithalatındaki hızlı artışlar cari açığı genişletmede etkili olmuştur. Son 12 aylık açık da 51,7 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır.

Yılın ilk ayında parasal olmayan altın ithalatı yıllık bazda 7 kattan fazla artarak 4,9 milyar ABD Doları olurken, net enerji ithalatı 7,7 milyar ABD Doları ile son 12 ayın zirvesinde gerçekleşmiştir. Altın ve enerji hariç cari işlemler hesabı ise 2,6 milyar ABD Doları fazla vermiştir. Ödemeler dengesi tanımlı dış ticaret açığı 12,4 milyar ABD Doları olmuş; hizmet gelirleri 3,2 milyar ABD Doları seviyesiyle cari açığa genişlemeyi sınırlandırırken, taşımacılık ve seyahat kalemlerinde sırasıyla 1,2 ve 2,5 milyar ABD Doları gelir kaydedilmiştir.

Finans hesabı tarafına bakıldığında Ocak ayında doğrudan yatırımlardan kaynaklanan net girişlerin 233 milyon ABD Doları olduğu izlenmiş, bu dönemde 514 milyon ABD Doları düzeyinde gerçekleşen net gayrimenkul yatırımları yurt dışı yerleşiklerin Türkiye'ye yaptıkları doğrudan yatırımların %63'ünü oluşturmuştur. Doğrudan sermaye yatırımları yıllık bazda %46,5 azalışla 253 milyon ABD Doları düzeyine gerilemiştir. Portföy yatırımları bu dönemde 490 milyon ABD Doları tutarında net giriş kaydetmiş, yurt dışı yerleşikler hisse senedi ve devlet iç borçlanma senedi (DİBS) piyasalarında sırasıyla 486 milyon ABD Doları net satış ve 22 milyon ABD Doları net alış yapmıştır. Ocak'ta rezerv varlıklar 9,4 milyar ABD Doları azalırken, "kaynağı belirsiz para girişi" olarak tanımlanan ve yakın dönemde yüksek girişler kaydedilen net hata ve noksan kaleminde bu ayda 119 milyon ABD Doları çıkış yaşandığı görülmüştür.

Ayrıca son dönemde artmakta olan Türkiye'den yurt dışına çıkan doğrudan yatırımların geçen yıl 9,9 milyar ABD Doları'na ulaşması ve gelen yatırımların giden yatırımlara payının %62'ye çıkması dikkat çekmiştir.

Bütçe Dengesi: Depremlerin etkisi görüldü

Depremi yaşadığı Şubat ayında bütçe açığı 170,6 milyar TL olarak gerçekleşmiş, Ocak – Şubat 2023 döneminde ise merkezi yönetim bütçesi 202,8 milyar TL açık vermiştir. Geçen yılın Şubat ayında bütçe açığı 69,7 milyar TL olmuştu. Ocak-Şubat 2023 dönemindeki faiz dışı açık 147,2 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir.

Hazine ve Maliye Bakanlığı verilerine göre bütçe gelirleri Şubat ayında yıllık bazda %19,1 oranında azalarak 218,8 milyar TL olmuştur. Bu dönemde vergi gelirleri %0,4 düşüşle 179,6 milyar TL düzeyine gerilemiştir. Deprem felaketi nedeniyle kurumlar vergisi mükelleflerine sağlanan vergi ertelemelerinin de etkisiyle kurumlar geçici vergisi yıllık bazda %94,6 azalmıştır. Dâhilde alınan katma değer vergisinde ve özel tüketim vergisinde sırasıyla %152,2 ve %126,5'lik hızlı artışlar yaşanmıştır. Öte yandan teşebbüs ve mülkiyet gelirleri %90,4 azalışla 4,9 milyar TL düzeyine gerilemiş olup, geçtiğimiz yılın Şubat ayında TCMB faaliyet gelirinin bütçeye aktarılmasıyla bu kalem 51,3 milyar TL seviyesinde gerçekleşmişti.

Bütçe giderleri ise Şubat ayında %94 artarak 389,4 milyar TL'ye ulaşmıştır. Yıllık bazda %161,4 artış sergileyen cari transferlerde Hazine yardımları (7,7 milyar TL) ve afet alanlarının dönüşüm giderleri (5,6 milyar TL) dikkat çekmiş, ayrıca bu dönemde EÜAŞ (9 milyar TL) ve BOTAŞ'a (16 milyar TL) yönelik transferler de yapılmıştır. Sermaye giderleri ise karayolu yapım (5,7 milyar TL) ve diğer müteahhitlik giderlerindeki (3,9 milyar TL) artışın etkisiyle yıllık bazda yaklaşık 6 katına yükselerek 17,9 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Sermaye transferlerinde hanehalkı ve işletmelere yapılan transferler yıllık bazda 38,9 milyar TL (%406) artarken, bu artışın 16,8 milyar TL'lik kısmını sınıflandırmaya girmeyen hanehalkı ve işletmelere yapılan diğer transferler kaleminin oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca Hazine tarafındaki Kur Korunmalı Mevduat (KKM) hesaplarına ilişkin giderler Şubat'ta döviz kurlarındaki nispeten yatay seyir paralelinde 632 milyon TL seviyesinde kaydedilmiştir.

Mart'ta ise KKM hesapları yeni rekor seviyeye, 1,7 trilyon TL'ye ulaşmış; bu dönemde ülkede döviz hesapları 186,4 milyar ABD Doları'na düşmüş; son olarak KKM uygulamasında faiz üst sınırının kaldırılmasına yönelik bir düzenleme de yapılmıştır. KKM'nin TCMB ve Hazine'ye toplam maliyetinin 9,5 milyar ABD Doları'na (181,5 milyar TL) ulaştığı hesaplanmaktadır. Ekonomistler, döviz cinsinden borcun döviz kuru endeksli borçla değiştirilmesini liralama olarak değerlendirmekten kamu tarafından artan mali yüke dikkat çekmektedir.

Yine Mart itibarıyla yasalaşan EYT düzenlemesinin bütçeye toplam maliyeti de Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından 194,4 milyar TL olarak hesaplanmış, diğer taraftan kamu ve özel sektöre getireceği kıdem tazminatı yüküyle bu rakamın 300 milyar TL'yi aşabileceği gündeme gelmiştir.

Rapor yayıma hazırlanırken açıklanan rakamlara göre bütçe yılın ilk çeyreğinde 257,8 milyar TL açık vermiştir.

İstihdam: İşsizlikte düşüş yaşandı

TÜİK verilerine göre Ocak ayında mevsim etkisinden arındırılmış işsizlik oranı 0,5 puan azalarak %9,7 olmuş, işgücüne katılma oranı da 0,2 puanlık artış ile %54,1 olarak gerçekleşmiştir. Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı 0,5 puanlık artış ile %20,2 olurken, zamana bağlı eksik istihdam, potansiyel işgücü ve işsizlerden oluşan atıl işgücü oranı 0,6 puanlık artış ile %21,9 olarak kaydedilmiştir. Kadın işsizliğinin (%13,7) erkek işsizliğinin (7,7) 6 puan üzerinde gerçekleşmesi dikkat çekmiştir.

Ocak'ta işgücüne katılım oranı 0,2 puanlık artış ile %54,1 olarak açıklanmıştır. İstihdam oranı aylık bazda 0,5 puan artarak %48,9 olmuştur. İstihdam edilenlerin %15,8'i tarım, %21,7'si sanayi, %6'sı inşaat, %56,5'i ise hizmet sektöründe yer almıştır.

Ülke genelindeki işsizlik oranının 1,6 puanlık azalış ile %10,4 seviyesinde (mevsimsel etkiden arındırılmamış veri) gerçekleştiği 2022 yılında sanayi sektörünün istihdam edilenler içindeki payı 0,4 puan, hizmet sektörünün payı 1,2 puan artarken, tarım sektörünün payı 1,4 puan, inşaat sektörünün payı 0,2 puan azalmıştır. İşsizlik oranı en yüksek bölge %19,2 ile TRB2 olarak tanımlanan (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) olmuştur.

Ücretli kesimin milli gelirden aldığı pay tarihi düşük seviyelere inmişken ücret zamlarına rağmen alım gücü gerilemekte ve gelir dağılımında bozulma yaşanmaktadır. Emekli maaşlarına zam ile de birlikte asgari ücret, Türkiye'de yaygın ücret haline gelmektedir. Türk-İş'in 4 kişilik aile için açıkladığı Açlık Sınırı ise Mart itibarıyla 9 bin 590 TL'ye yükselmiştir.

Güven Endeksleri: Ekonomik güven geriledi

Ekonomik güven endeksi Şubat ayında 99,1 iken, Mart ayında %0,2 oranında azalarak 98,8 değerini almıştır. Bir önceki aya göre Mart ayında tüketici güven endeksi %2,9 oranında azalarak 80,1, perakende ticaret sektörü güven endeksi %4,4 oranında azalarak 117,7, inşaat sektörü güven endeksi %1,5 oranında azalarak 88,5 olmuştur. Reel kesim (imalat sanayi) güven endeksi %1,7 oranında artarak 104,1 ve hizmet sektörü güven endeksi %1,1 oranında artarak 116,8 değerlerini almıştır. Ekonomik Güven Endeksi'nin 100'den büyük olması genel ekonomik duruma ilişkin iyimserliği, 100'den küçük olması da genel ekonomik duruma ilişkin kötümserliği göstermektedir.

Bu arada tüketici güven endeksinin depremin yaşandığı Şubat ayında %4,3 artması kamuoyunda gerçekçi bulunmamış, TÜİK ise ankette derlemeyi 6 Şubat tarihi öncesi yaptığını açıklamıştır. Depremin etkileri Mart verisine de yansımış, kurumun ilgili açıklamasında "Tüketici eğilim anketi, deprem felaketinden etkilenen Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya ve Osmaniye illerinde yapılmamıştır" denilmiştir.

Kredi Notu ve Risk Primi: Göstergelerde görünüm aynı

Uluslararası yatırım ve borçlanma açısından önem taşıyan ülke kredi notları ile CDS (kredi temerrüt riski) priminin Türkiye ekonomisi üzerinde oluşturduğu baskı sürmektedir.

Ülke kredi notu, uluslararası kredi derecelendirmesi yapan üç büyük kuruluş nezdinde yatırım seviyesinin altında bulunmaktadır. Fitch Ratings geçtiğimiz günlerde Türkiye'nin kredi notunu "B" ve not görünümünü "negatif" olarak teyit etmiştir. Notun "zayıf dış finansman, müdahaleci ve geleneksel olmayan politikalar nedeniyle artan ekonomik bozulmalar ile siyasi ve jeopolitik riskleri" yansıttığını açıklayan kuruluş, depremler nedeniyle bankalar açısından zaten düşük olan not seviyelerinin etkilenme olasılığının düşük olduğunu belirtmiştir. S&P Global de Türkiye'nin kredi notunu "B" olarak teyit ederken, not görünümünü "durağan"dan "negatif"e düşürmüştür. Kuruluş, bu revizyona gerekçe olarak para ve

maliye politikalarına ilişkin risklere işaret etmiştir. Türkiye'nin Moody's nezdinde ise kredi notu "B3" ve ülke not görünümü "durağan"dır.

Türkiye'nin Temmuz'da 900'lere kadar çıkan CDS primi, 2022 yılı sonunda yurt dışı piyasalarda bir süreliğine oluşan iyimser ortamdan ve TCMB rezerv artışından destek bularak 500'lü seviyelere inmiş, geçtiğimiz çeyrek dönemde de primde bu seviyeler takip edilmiştir. Göstergede, dış borç maliyetlerine yansıyan kritik seviye olarak 300 puan gösterilmektedir.

İNŞAAT SEKTÖRÜ

İhmallerin Faturasını Deprem Kesti

Kahramanmaraş'ta ve hemen ardından Hatay merkezli yaşanan, 11 ilimizde yaklaşık 14 milyon vatandaşımızı doğrudan etkileyen, 50 binden fazla vatandaşımızın da hayatını kaybetmesine yol açan afetler ülkemizde yaşanan acı tecrübelerle rağmen depreme karşı yeterli önlemin alınmamış olduğunu ve dayanıksız yapı üretiminin yaygınlığını bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Ülkemizde deprem, toplumsal belleğimize büyük kayıplar ve derin acılar yüklemiş bir numaralı doğal afettir. Son yaşanan deprem felaketi de ülkemizin deprem kuşağında yer aldığı gerçeğini ve kentsel dönüşümün önemini acı biçimde hatırlatmıştır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından 11 ilde incelenen 5 milyon 646 bin bağımsız bölümden oluşan 2 milyon 31 bina içinde 894 bin bağımsız bölümden oluşan 312 bin binanın acil yıkılacak, ağır hasarlı, yıkık veya orta hasarlı olduğunun tespiti yapılmıştır. Ortaya çıkan yaklaşık 230 milyon tonluk enkaz, boyutu itibarıyla Erciyes Dağı'nın büyüklüğü ile kıyaslanmıştır. Yıkılan binalar ve yitirilen canlar, doğal afet risklerini ve zemin şartlarını dikkate alan kentsel planlamanın, yetkin mühendisliğin, projeye uygun imalatın, doğru ve kaliteli malzeme kullanımı ile yapım faaliyetleri denetiminin hayati önemini ortaya koymaktadır.

Deprem Bölgesinde İnceleme Yapan Teknik Ekiplerin Yapı Hasarları ile İlgili Ön Tespitleri

- Yer hareketinin şiddeti, yer seçimi ve zemin taşıma kapasitesi, yapısal sistem, tasarım ve yapım kalitesi bina performansında belirleyici unsurlar olmuştur.
- Binaların hasar görmesi ve enkaz haline gelmesi hususunda birçok parametre etkin olmuştur. Bununla beraber binaların yaşı; temellerin oturduğu zeminlerin taşıma kapasitelerinin düşük olması; inşaatlarda kullanılan malzeme kalitesinin, kolonlar ve kirişlerin en kesit boyutlarının ve donatı miktarlarının yetersizliği; binaların inşa edildiği yıllarda yürürlükte olan yönetmeliklere uygun olarak taşıyıcı sistem elemanlarının inşa edilmemiş olmaları; diğer yapım kusurları ile bitişik nizamda inşa edilen binaların kat seviyelerinin farklı olmaları gibi hususlar en belirgin yıkım nedenleri olarak görülmüştür.
- 2000 yılı öncesi inşa edilmiş çerçeve türü betonarme binalarda ağır hasara ve göçmeye neden olan tipik eksiklikler; düz (nervüzsüz) donatı kullanılması, yetersiz donatı detayı ve olası düşük beton dayanımıdır. Zemin kattaki veya subasman seviyesi üzerindeki yumuşak kat mevcudiyeti, birçok binada göçmenin anahtar nedenlerinden biridir. Önceki depremlerde de gözlemlendiği üzere kısmi dolgu duvarlı ya da dolgu duvarsız zemin katların işyeri olarak kullanılması, kolonlarda plastik mafsallaşma oluşmasına bağlı olarak yaşanan çökmenin (binaların üst katlarının alt katların üzerine çökerek yıkılması) sorumlusudur. Birçok bina kiriş-kolon birleşim bölgesi hasarına maruz kalmıştır.
- 2000 yılı sonrası inşa edilmiş betonarme binalar, eski tarihli binalara göre daha iyi performans göstermiştir. Ancak 2002 yılı sonrası inşa edilmiş 1000'den fazla bina, yönetmelikçe belirtilen performans hedeflerini ihlal ederek ya ağır hasar almış ya da tamamen yıkılmıştır. Bu önemli gözlem, bu binaların tasarım ve inşaat kalitesine dair daha detaylı olarak incelenmelerini gerektirmektedir.
- Bölgede genel olarak çok katlı konut binalarının bodrum ve zemin katları ticari amaçlarla kullanılmaktadır. Maalesef bu alanlarda kolon-kiriş kesme gibi yapının taşıyıcı sistemini riskli hale getirmiş, bu müdahaleler yıkımların önemli bir nedenini oluşturmuştur.

- Hatay, Adıyaman ve Kahramanmaraş illerinin bazı bölgelerinde sismik zemin sıvılaşmasının konutlar, barajlar, limanlar, dayanma yapıları, şevler gibi birçok yapının deprem davranışı üzerinde belirleyici olduğu görülmüştür. Bu bölgelerde birçok konut ve binanın temelleri, sismik zemin sıvılaşması nedeniyle aşırı oturmalara ve taşıma gücü yenilmelerine maruz kalmıştır.
- Son depremlerde ayakta kalan yapılar, betonarme binaların yönetmeliklere uygun olarak zemin kapasiteleri yüksek olan bölgelerde projelerine uygun olarak inşa edilmesi halinde binalarda oluşabilecek yapısal hasarların çok sınırlı ölçülerde kalabileceğini bir defa daha göstermiştir.

Türkiye Müteahhitler Birliği, depremlerin değil ihmalin ve kusurlu yapıların can aldığı gerçeğiyle artık yüzleşmesi gerektiğini her fırsatta vurgulamaktadır. TMB'nin 2014 yılında 10 madde altında açıkladığı "İnşaat Sektörü Bildirgesi"nde, yapı güvenliğine ilişkin sorunlara ve çözüm önerilerine yer verilmiştir. İzmir'de 2020 yılı Ekim ayında yaşanan deprem sonrasında da TMB'nin önderliğinde sektörün tüm paydaşları olan 8 sivil toplum kuruluşu GYODER, İNDER, KONUTDER, TürkMMMB, Türkiye İMSAD, İNTES ve YDKB bir araya gelerek "Depreme Karşı Tekiz" başlıklı bir bildiri yayınlamış ve depreme karşı güvenli yapılaşmanın sağlanmasına yönelik konulara dikkat çekmiştir. Nitekim ülkemizin yapılaşmasında "doğru planlama, doğru proje, ehil müteahhitlik ve sıkı denetim" hususlarının önemini doğa her fırsatta bize hatırlatmaktadır.

Öncelikle 2019 yılında yapı müteahhitlerinin ekonomik, mali, mesleki ve teknik yeterliklerine göre sınıflandırılması için çıkarılan 'Yapı Müteahhitlerinin Sınıflandırılması ve Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik', yurt çapında etkin ve taviz verilmeden uygulanmalıdır. Sektörde denetim sistemi mekanizmaları mutlaka güçlendirilmelidir. Süreçte sorumluluğun çok taraflı olduğu gerçeği kabul edilerek, ülkenin gündeminden imar affı ve benzeri uygulamalar tümenden çıkartılmalı; aksine, müeyyidelerin caydırıcı olması sağlanmalıdır. Ülkemizde 1999 Marmara Depremi öncesi şartnamelerle yapılmış çok büyük yapı stoku bulunmakta olup "afet odaklı" yaklaşımla kentsel dönüşüm adımlarının hızlandırılması büyük önem taşımaktadır. Bu hayati sürecin, vatandaşın inisiyatifine bırakılmadan başlatılıp sonuçlandırılması ve güvensiz yapıların hızla tahliye edilerek dönüşümün devletin desteğiyle gerçekleştirilmesine ihtiyaç vardır. Büyük Marmara depremi olasılığının her geçen gün arttığı ve başka bölgelerimizde risklerin sürdüğü bir ortamda, depreme hazırlanmak için kaybedecek zamanımız olmadığı gerçeği ilgili tüm taraflarca idrak edilmelidir. Meydana gelen son depremlerle birlikte, ülke genelindeki yapı stokunun doğal afetlere karşı sağlamlığına dair ciddi kaygılar yeniden gündeme gelmiştir. Ülkemizin geniş bir kesiminin deprem riski ile karşı karşıya olduğu gerçeği, yapılaşmanın ilk aşaması olan kentsel planlamanın önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, zemin şartlarını dikkate alan imar planları ve yapı şartnameleri hazırlanması, olası imar aflarına güvenen kaçak yapılaşmanın önlenmesi, yüksek riskli yapı stoku için etkin kentsel dönüşüm politikaları geliştirilmesi gerekmektedir.

Depremler Sonrasındaki TMB Faaliyetleri

Kahramanmaraş merkezli ilk depremin hemen ardından, 6 Şubat 2023 günü TMB tarafından, enkaz altında kalan vatandaşlarımızın kurtarılması amacıyla ağır iş makinelerinin bölgeye sevk edilmesi yönünde üyelere çağrı yapılmıştır. Depremden etkilenen bölgenin genişliği, depremin yıkıcı etkisinin yüksekliği ve kurtarma faaliyetleri için hızlı hareket edilmesinin kritik önemini dikkate alarak, enkaz kaldırma çalışmaları için hasıl olacak ihtiyaçların zamanında teminine destek olmak üzere TMB Başkanı Erdal Eren, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay ile görüşmüş ve görüşmede bölgedeki iş makinası/ekipmanı ihtiyaçlarının giderilmesi için TMB ile koordinasyon sağlanması hususunda mutabık kalınmıştır.

İzleyen günlerde Adıyaman'a inceleme ziyareti gerçekleştiren TMB Başkanı Erdal Eren ile Hatay, Adıyaman ve Kahramanmaraş'a giden/görevlendirilen Yönetim Kurulu Üyeleri tespit ve incelemelerde bulunmuş, TMB üyeleri tarafından bölgeye nakledilen iş makinası/ekipmanları ve yardım malzemelerinin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasını teminen AFAD ve yerel yönetimlerle koordinasyon sağlamıştır. Bu çalışmalar kapsamında TMB üyeleri, 4 binin üzerinde iş makinası ve 22 binden fazla

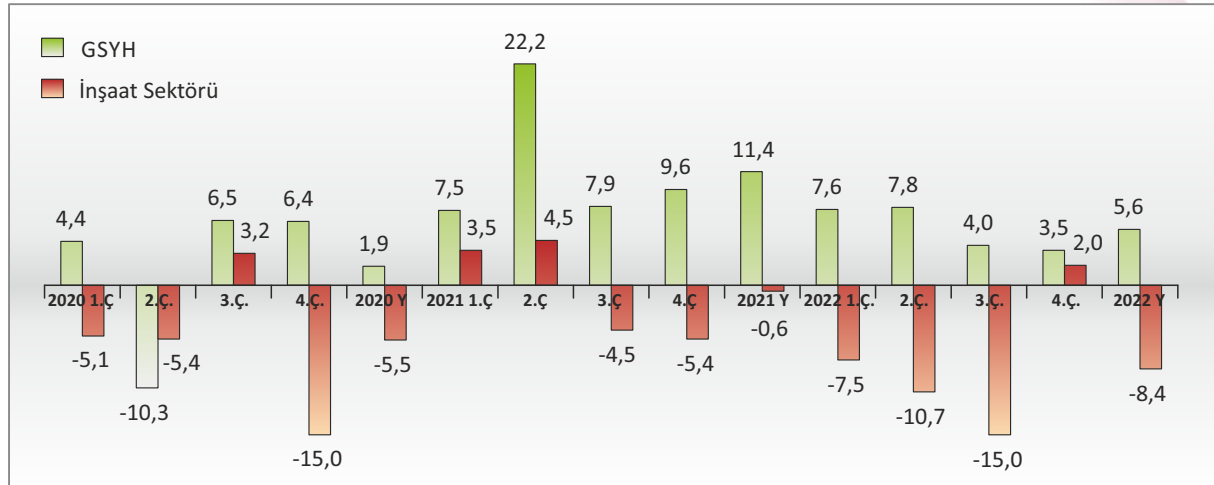

ekipman ile birlikte kurtarma çalışmalarına destek olabilecek 3 bini aşan tecrübeli personeli bölgeye yönlendirmiş; özellikle madencilik ve tünel gibi altyapı işleri bulunan firmalar, sevk ettikleri ekipler ile enkaz altından emniyetli biçimde çok sayıda can kurtarılmasını sağlamıştır. Bir taraftan arama ve kurtarma faaliyetleri devam ederken, bölgede şantiyeleri bulunan üye firmalar da tesislerini hızla depremzedelerin istifadesine açarak yaklaşık 20 bin kişiye barınma ve sıcak yemek imkânı sunabilmişlerdir. TMB üyeleri yine kamu kurumlarıyla koordineli biçimde 110 bin dolayında genel ihtiyaç malzemesi içeren yardım kolisini afetzedelere ulaştırmış, Kızılay'a kan bağışında bulunulmasına öncülük etmiştir. Bu firmalar ayrıca, depremden etkilenen illerde ilk aşamada çadır kentlerin, izleyen günlerde de kalıcı konteyner kentlerin kuruluşunu üstlenmiştir.

İlk aşamada ihtiyaç duyulan acil insani yardımların karşılanması gayretinin ardından, TMB tarafından deprem bölgesine yönelik yardımlar kapsamında sektör adına üye firmalar ile istişarede bulunularak 2023 yılında yapılacak hakediş ödemelerinin %1'lik tutarının deprem bölgesinin yeniden imarı için AFAD'a bağışlanmasına yönelik bir öneri getirilmiş ve bu öneri Cumhurbaşkanı Yardımcılığı makamı ve kamuoyu ile paylaşılmıştır.

Hayati unsur olan yapı güvenliğinin sağlanması için inşaat sektörünün kontrollü biçimde gelişmesi büyük önem taşımaktadır. Sektör sağlıklı biçimde yapılanmadan ülkemizin kalkınma hedeflerinin sürdürülmesi de mümkün değildir.

GSYH ve İnşaat Sektöründe Büyümenin Seyri (%)

Kaynak: TÜİK

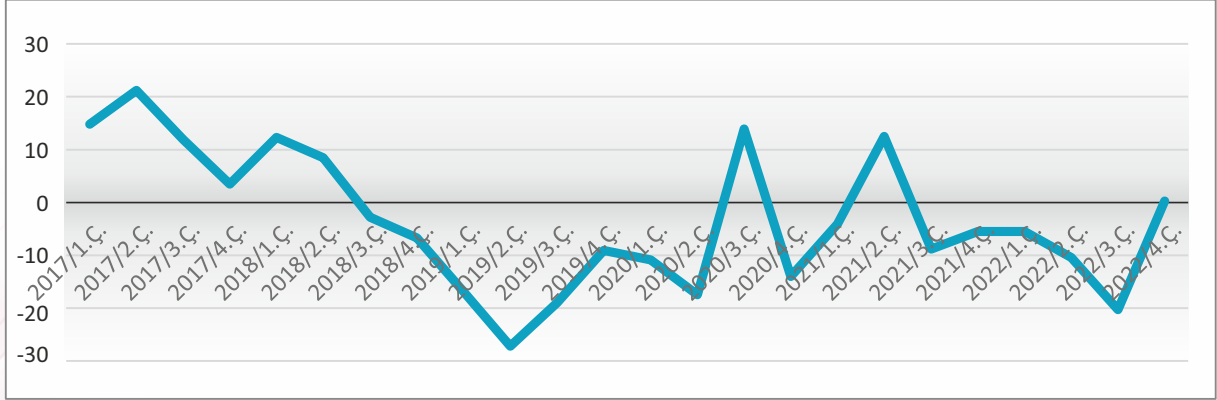
İnşaat sektörü esasen 2018-2019 döneminden bu yana iç ve dış ekonomik gelişmelerin etkisiyle küçülmektedir. Covid-19 salgınıyla birlikte sorunların arttığı sektörde söz konusu dönemde alınan tedbirlerle ve ardından ekonomide sıkı para politikasına geçişle ivme kaybı yaşanırken, aşılmanın artması ve salgın önlemlerinin gevşemesiyle birlikte 2021 yılının ilk yarısında oldukça sınırlı büyüme gözlenmiştir. İzleyen dönemde küresel ve ulusal ekonomideki gelişmelerle yeniden küçülen sektör, yıl genelinde %0,6 daralmıştır. 2022 yılında daralmanın hızlandığı inşaat faaliyetleri, yılın ilk üç çeyrek döneminde yıllık bazda sırasıyla %7,5, %10,7 ve %15 oranlarında küçülmüştür. Sektör, aralıksız olarak son 5 çeyrek dönemdir süren daralmadan sonra yılın son çeyreğinde %2 büyüme kaydetmiştir. 2022 yılı genelinde ise sektör, salgın yılı 2020'den (-%5,5) daha derin bir daralma (-%8,4) yaşamıştır.

Ekonominin genelinde 200'ün üzerinde alt sektöre yarattığı talep ve sahip olduğu istihdam gücüyle Türkiye'nin mevcut üretim yapısı içinde önem taşıyan inşaat sektörü, 2022 yılı sonu itibarıyla GSYH'den %4,9 pay almıştır. Oysa bu oran 2016 yılında %9'a kadar çıkmıştı. İnşaat sektörünün istihdam içindeki payı yaşanan sorunlarla birlikte 2017'de %7,5, 2018'de %7, 2019'da da %5,6 oranına gerilemişse de 2020'de %5,7'ye ve 2021'de %6,1'e yükselmiştir. Bununla birlikte istihdam edilen kişi sayısı 2017 yılında 2,1

milyon iken 2020 yılında 1,5 milyona inmiş, 2021 ve 2022 yılında ise 1,8 milyon olmuştur. Sektörün istihdamdan aldığı pay %6'dır.

Sektörel yatırımlar 2021 sonunda %5,5 oranında daralırken, bu oran geçen yılın üçüncü çeyreğinde %20,3'e kadar gerilemiş ve yılın sonu itibarıyla ise pozitif geçerek %0,3 olmuştur. Öte yandan yine TÜİK tarafından açıklanan Ciro Endeksleri kapsamında Kasım ayı Bina İnşaatı Ciro Endeksi'nde maliyetler dikkate alındığında reel değişim negatif olmayı sürdürmüş ve -%10,9 olarak hesaplanmıştır.

Yatırımlarda Yıllık Değişim (%)

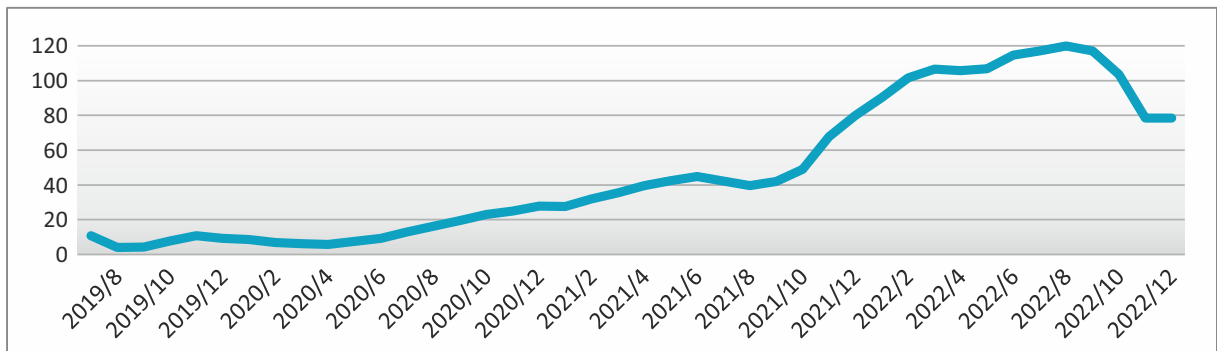
Kaynak: TÜİK

Yüksek girdi maliyetlerinin yanı sıra ödenek yetersizliği ve hakediş ödemelerinde yaşanan gecikmeler bu dönemde sektöre olumsuz etkileyen başlıca unsurlar olmuştur. İnşaat faaliyetlerinin Eylül-Aralık 2022 döneminde yüzünü yukarıya dönmesinde sektörü özellikle konut alanında destekleyen kampanya ve projeler etkili bulunmuştur.

Salgının etkileri ve döviz kurundaki gelişmelerle birlikte 2021 yılında temel girdi maliyetlerinde %150 düzeyine varan fiyat artışlarının yaşandığı görülmüştür. Ardından ortaya çıkan Rusya-Ukrayna savaşının hammadde fiyatları üzerinde küresel çapta yarattığı etkiyle de 2022 yılında bu oranın %170'i aştığı izlenmiştir. Sektörün öne çıkan girdilerindeki maliyet artışı geçtiğimiz yıl da devam etmiş, Mart 2022-2023 dönemi itibarıyla ise yıllık fiyat artışları öne çıkan seçilmiş girdilerden hazır betonda %92 ve çimentoda %88 olmuştur.

Hızı bir miktar azalsa da maliyetlerde artış yüksek seviyelerde olmayı sürdürmüştür. TÜİK İnşaat Maliyet Endeksi, Şubat 2023'te yıllık bazda %72,4 ve aylık bazda da %2,1 yükselmiştir. Endeks kapsamında malzeme endeksi yıllık bazda %62,5 ve aylık bazda %3,4 artarken, işçilik endeksi ise yıllık bazda %104 artmış ve aylık bazda %1,2 azalmıştır. Endeks (846,7 puan ile), inşaat maliyetlerinin son 8 yılda 8 kat arttığını ortaya koymaktadır.

İnşaat Maliyet Endeksinde Yıllık Değişim (%)

Kaynak: TÜİK

Önümüzdeki dönemde, Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerden etkilenen illerde başlayacak yeniden inşa çalışmalarıyla artacak talep ile birlikte inşaat malzeme ve işçilik fiyatlarında artışlar yaşanması olasılığının yüksek olduğu değerlendirilmektedir.

İnşaat sektörünün talebe paralel konut üretimini sağlayabilmesi için sektörün kamu projelerinde yaşadığı sorunların giderilmesi gerekli görülmektedir. Kamu projelerinde son dönemdeki yüksek maliyet artışları nedeniyle yaşanan sorunlar çıkarılan düzenlemelerle giderilememiş, Anadolu'nun dört bir tarafında birçok müteahhitlik firması üstlenmiş olduğu projeleri tamamlayamaz hale düşmüş, teminat mektupları nakde çevrilmiş ve ihalelerden yasaklı duruma gelmiştir. TMB tarafından bu müteahhitlere tek seferlik sicil affı getirilmesi yoluyla yasaklarının kaldırılması konusunda hükümete çağrıda bulunmaktadır.

Konut Segmenti: Arz geriledi, stokta zarar büyük

Yaşanan depremlerle birlikte ülkemizin konut piyasasının genelinde yeni ve daha zorlu sorunlar gündemdedir. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı bölgede acil yıkılacak, yıkık veya ağır hasarlı kategorilerine giren toplam konut sayısını 518 bin 009 olarak açıklarken, orta hasarlı konut sayısının 131 bin 577 ve az hasarlı konut sayısı 1 milyon 279 bin 727 olarak tahmin etmiştir. Bu veriler ışığında deprem sonrasında 2 milyon 273 bin 551 kişi doğrudan barınma sorunuyla karşı karşıya kalmıştır.

Afetlerin yaşandığı illerde ilan edilen OHAL kapsamında yeni yerleşim alanları kurulmasına ilişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi 24 Şubat 2023 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmış, kararnamede yeni yerleşim alanlarının "fay hattına mesafesi, zeminin elverişliliği, yerleşim merkezlerine yakınlığı gibi ölçütler gözetilerek" belirlenmesi konusunda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı yetkili kılınmıştır.

Deprem bölgesinde "ihya ve inşa" olarak tanımlanan süreçte, ovalardan dağlara doğru yerleşim modeli üzerinde durulduğu, TOKİ koordinasyonunda (kentlerde 3-4 katı geçmeyecek şekilde) inşa edilecek 319 bin konutun 1 yıl içinde tamamlanacağı Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından açıklanmıştır. Toplamda ise 650 bin konut inşa edilmesi planlanmaktadır.

Ayrıca deprem belgesinde başlatılan imar hamlesinin finansmanı için Hazine ve Maliye Bakanlığı başkanlığında Afet İmar Fonu kurulmuştur. Süreçte AB, BM, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar da önemli boyutta mali destekler açıklamıştır.

Halihazırda ülkemizde her yıl 800-850 bin konuta ihtiyaç duyulurken, sektörde yaşanan sorunlarla (yüksek arsa maliyetleri ve inşaat malzemesi fiyatlarındaki artışlar gibi) birlikte arz tarafında bir süredir gerileme yaşanmaktadır. TÜİK'in Eylül-Aralık 2022 dönemini kapsayan Yapı İzin İstatistikleri'nde de bu gerilemenin sürdüğü izlenmiştir. Bu dönemde yapı ruhsatı verilen daire sayısı %2,1, yapı kullanım izni verilen daire sayısı da %9 azalmıştır. Geçen yılın genelinde ruhsat alınan daire sayısı (652 bin 677) ve izin belgesi alan daire sayısı (632 bin 174) yıllık bazda sırasıyla %9,8 azalmış ve sadece %0,8 artmıştır.

İnşaat sektöründe yaşanan sorunlar nedeniyle gerilemekte olan üretimde artış sağlanması ve konut satışlarının desteklenmesi amacıyla yakın zamanda çeşitli önlemler hayata geçirilmeye başlanmıştır. İlk Evim, İlk İşyerim Projesi ile (2 yıl içinde 250 bin konut teslimi ile) dar gelirliye yönelik atılımın ardından bu yılın başında orta gelirliye uygun koşullarda konut kredisi kampanyası olan Yeni Evim Projesi'ni hayata geçirilmiştir. TOKİ tarafından orta gelir grubuna yönelik uzun vadeli ve düşük faizli kredi imkânı sunan, kapsamında ilk etapta 100 bin yeni konutu kapsayacak olan projede, üreticilere 25 milyar TL tutarında KGF destekli kredi imkânı sağlanacağı açıklanmıştır. Projeye ikinci el konutların da dahil edilmesi için çalışmalar yapılmıştır.

Konut Satışları (Adet)

2022	Ocak	88.306
	Şubat	97.587
	Mart	134.170
	Nisan	133.058
	Mayıs	122.768
	Haziran	150.509
	Temmuz	93.902
	Ağustos	123.491
	Eylül	113.402
	Ekim	102.660
	Kasım	117.806
	Aralık	207.963
	2023	Ocak
Şubat		80.031

Kaynak: TÜİK

Ülke genelinde konut satışları gerilerken, konut fiyatlarında artış devam etmektedir. Konut piyasasında bir süredir yüksek enflasyon ortamında reel getiri arayışıyla ortaya çıkan gayrimenkul (konut ve konut dışı) talebinin tasarrufların azalması ve kredi mekanizmasında yaşanan yavaşlamayla sınırlandırıldığı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda geçtiğimiz yıl konut satışları, %0,4 düşerek 1 milyon 485 bin olmuştur. Toplam sayı içinde ilk el satış 460 bin, ipotekli satış ise 280 bin 320'dir. İpotekli satışlarda konut kredi faizlerinde ve konut fiyatlarındaki artışın etkisi görülen düşüş yıllık %4,8 olmuştur. Ocak 2023'te ise satışlar, bir önceki yılın aynı ayına göre %10,6 artarak Haziran 2022'den bu yana ilk kez yıllık bazda artışa işaret etmiş, öte yandan deprem felaketlerinin yaşandığı Şubat ayına gelindiğinde konut satışları %18 düşerek 80 bin 31 olmuştur.

Şubat'ta ipotekli konut satışları %12,7 azalış gösterirken, son kampanyaların bu satış kapsamında kısmi etkisi izlenmiş ve ipotekli satışlar toplam satışlardan %21,7 pay almıştır. Bu oran Aralık 2022'de %10,5 olmuştu. Yine de kampanya kapsamında çeşitli sorunlar yaşanmış, ilgili mevzuatın çıkarılması uzun sürmüş, yaşanan depremlerle kampanyaya ilgi azalmış ve gelir grubuna uygunluk ile kredi onayında sorunlar yaşanmıştır. Şubat ayı rakamlarına dönüldüğünde diğer konut satışlarındaki düşüşün ise %19,3 olduğu izlenmiştir. Ekonomiye ve sektöre etkileri bakımından esasen incelenen ilk el konut satış sayısı bu dönemde %18,8 düşmüş ve yeni konutlar toplam satışlardan %29,3 pay almıştır. İkinci el konut satışları da %17,7 azalmıştır. Ayrıca yabancılara yapılan satışlarda %27'lik gerileme izlenmiş, yabancılara konut satışının toplam satışlar içindeki payı %4,2 olmuştur.

Son depremler sonrasında, başta İstanbul olmak üzere, riskli görülen şehirlerde satışların düştüğü izlenmiştir. 15 milyonu aşkın nüfusuyla megakent İstanbul'da satışlar Ocak'taki 17 bin 415 olan seviyesinden 14 bin 980'e inmiş, ilaveten izleyen günlerde sanayi sektörünün tesislerini taşımak için deprem riski bulunmayan çevre illeri mercek altına aldığı takip edilmiştir. Ankara ve İzmir'in toplam satışlardan aldığı payda artış dikkat çekerken, yabancılara konut satışındaki düşüşte hızlanma yaşanmıştır.

Konut Satışları (Adet)

	Şubat 2023			Ocak-Şubat		
	2023	2022	Değişim (%)	2023	2022	Değişim (%)
Satış şekline göre toplam satış	80.031	97.587	-18,0	177.739	185.893	-4,4
İpotekli satış	17.357	19.888	-12,7	33.560	38.071	-11,8
Diğer satış	62.674	77.699	-19,3	144.179	147.822	-2,5
Satış durumuna göre toplam satış	80.031	97.587	-18,0	177.739	185.893	-4,4
İlk el satış	23.476	28.897	-18,8	51.008	56.100	-9,1
İkinci el satış	56.555	68.690	-17,7	126.731	129.793	-2,4
Yabancılara satış	3.350	4.591	-27,0	7.511	8.777	-14,4

Kaynak: TÜİK

Fiyatlar üzerindeki yukarı yönlü beklentilerle, ülke genelindeki satışların genel seçime kadar yeniden artışa geçebileceği beklentileri de mevcuttur. Ocak ayında TCMB Konut Fiyatları Endeksi yıllık bazda %153,1 ve aylık bazda %6,9 artarken, endekste yıllık reel artış %59,1 olmuştur. Şubat 2023 itibarıyla son 5 ayın en yüksek artışı yaşanırken, Ankara'daki fiyat artış hızı İstanbul'u geçmiştir. Endeksin yıllık bazda en fazla yükseldiği bölge %195,3 ile Antalya, Burdur, Isparta bölgesi olurken, İstanbul'daki yıllık değişim %154,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Uzmanlar, 1999 Marmara Depremi'nin ardından İstanbul'da konut fiyatlarının hızla ve önemli biçimde gerilediğini ancak 1 yıl içinde de deprem öncesi seviyeye geri döndüğünü hatırlatmaktadır. "Markalı konut" olarak adlandırılanlar için açıklanan REIDIN-GYODER Yeni Konut Fiyat Endeksi ise aynı dönemde yıllık bazda %10,6 artmıştır. Yaşanan afetlerle arzın gerilemesi özellikle göç edilen yerlerde konut fiyatlarında ve kiralarda önümüzdeki dönemde artışın süreceğini göstermektedir.

Deprem bölgesindeki yeniden inşa çalışmalarının planlı ve denetimli biçimde yürütülmesi önemli iken ülke genelinde (kentsel ve kırsal) yapıların depreme dayanıklı biçimde dönüşümden geçirilmesine duyulan ihtiyaç da büyüktür. TMMOB Mimarlar Odası'nın "6 Şubat 2023 Depremleri Tespit ve Değerlendirme Raporu"nda, 11 ilimizde ikamet edilen toplam binaların %51,1'inin 2001 yılı ve sonrasında, %27,6'sının 1981-2000 yılları arasında, yaklaşık %10'unun 1980 ve öncesinde inşa edildiği; yapıların %11,3'ünün inşa edildiği tarihin bilinmediği belirtilmektedir. Raporda, TÜİK'in 27 Aralık 2022 tarihli verileri kapsamında ülke genelinde konutların bulunduğu binaların da %30,9'unun 1981-2000, %28,1'inin 2011-2021, %19,3'ünün 2001-2010 yılları arasında, %12,6'sının ise 1980 ve öncesinde inşa edildiği yer almıştır.

Mevcut yapıların güvenli hale getirilmesinin gerektirdiği malî yükler, tek başına hanehalkı tarafından üstlenilemeyecek boyutlardadır. Bu kapsamda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığı kentsel dönüşüm sorununun çözümü için şu 3 yaklaşım üzerine çalışıldığını açıklamıştır: 1) Konut üreticisiyle anlaşan ev sahibine uygun koşullarda kredi imkânı sunulması, 2) Ada bazlı dönüşümde konut üreticisine düşük maliyetli finansman sağlanması, 3) Kiralık konut üreticilerinin desteklenmesi ve bu konutlarda kira tavanı uygulanması. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı Murat Kurum'un ilgili açıklamasında, kentsel dönüşüm sürecinin hızlandırılması için konutunu dönüşümden geçirmek isteyen vatandaşlar için 1 milyon 250 bin TL'ye çıkarılan limit ve %0,79 faiz oranıyla 10 yıl vadeli, kentsel dönüşüm sürecinde yer alacak yüklenici ve konut üreticisi firmalara da 250 milyon TL'ye kadar 12 ay ödemesiz 48 ay vadeli kredi imkânı sunulacağı kaydedilmiştir.

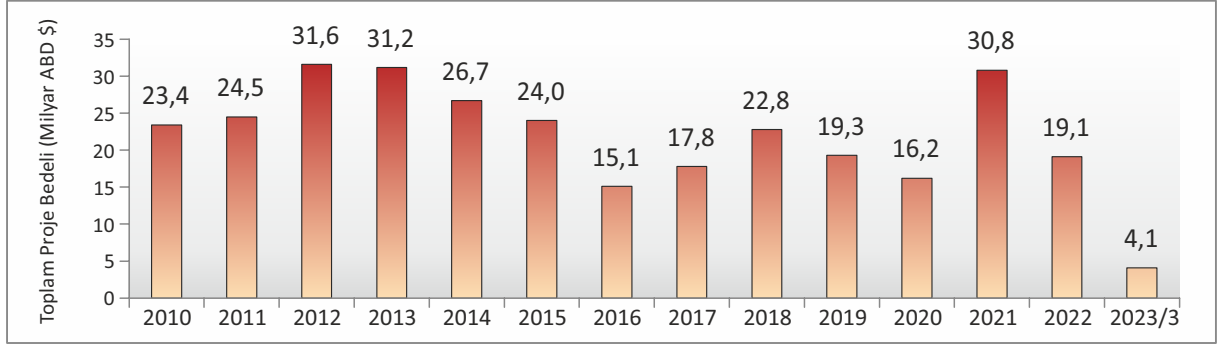
Ekonomik gelişmeler neticesinde düşen alım gücü ve içinde bulunulan enflasyonist ortam toplumun geniş kesimleri için krediye erişimde büyük engel teşkil etmektedir. Ülke genelindeki kentsel dönüşüm konusunda sadece İstanbul'daki ihtiyaç bile kapsamlı finansal çözümler gerektirmektedir.

Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri: Körfeze yönelik çalışmalar hız kazandı

Rusya-Ukrayna savaşının Türk yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinde yarattığı kayıp sürerken, Türk müteahhitler için yeniden açılan Körfez pazarında özellikle Suudi Arabistan'a yönelik çalışmalar geçtiğimiz çeyrek dönemde hız kazanmıştır. Önümüzdeki 10 yıl içinde hayata geçirilmesi öngörülen yaklaşık 3,3 trilyon ABD Dolarlık alt ve üst yapı yatırımları ile Körfez'de öne çıkan ülkede Saudi 2030 ve Gigaproject gibi programlardan Türk müteahhitlerin pay alması sektörün küresel pazardaki mevcut zorluklardan daha az etkilenecek çıkması için son derece önemlidir.

Ocak-Mart 2023 dönemi itibarıyla Türk inşaat sektörü yurt dışında 4,1 milyar ABD Doları tutarında 52 proje üstlenilmiştir. Böylece sektörün ilk kez 1972 yılında Libya ile yurt dışı pazara açılmasından bu yana ulaştığı uluslararası proje portföyü büyüklüğü, 133 ülkede üstlenilen 11 bin 700 projeye toplam 477 milyar ABD Doları olmuştur.

Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetlerinde Yıllık Proje Tutarı (Milyar ABD \$)

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinin hacmi, 2012 – 2013 yıllarında ulaştığı 31 milyar ABD Dolarlık seviyeden konjonktüre bağlı olarak 2016 yılında 15 milyar ABD Doları'na kadar düşmüş, ancak salgın öncesinde 20 - 22 milyar ABD Doları bandında yeniden toparlanmaya başlamıştır. Salgın yılında 16,2 milyar ABD Doları'na gerileyen yeni proje tutarı, uluslararası pazarda hızlı bir çıkışın yaşandığı 2021'de yaklaşık 31 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır. Geçtiğimiz yıl yurt dışında müteahhitlik hizmetlerinde kısa vade/yıllık yeni proje hedefi 30 milyar ABD Doları olarak revize edilmiş, orta vadede bu rakamın 50 milyar ABD Doları seviyesine çekilmesi öngörülmüştür. Sektörün petrol fiyatlarının da desteğiyle salgından toparlanma sürecinde yakaladığı başarı kapsamında, Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından söz konusu orta vadeli hedef küresel pazarın %10'u öngörüsüyle 75 milyar ABD Doları düzeyine çıkarılmıştır. Diğer taraftan dünyada süren ekonomik kriz, beklenmedik şekilde patlak veren Rusya-Ukrayna savaşı ve diğer önemli pazarlarda süren siyasi ve ekonomik belirsiz ortamının yurt dışı müteahhitlik hizmetlerine olumsuz etkileri olmuştur. Ticaret Bakanlığı verilerine göre Türk müteahhitler, 2022 yılında 492 projeye 19,1 milyar ABD Dolarlık yeni iş hacmine ulaşmıştır.

En Çok İş Üstlenilmiş Ülkeler ve Toplam Proje Bedelleri (Milyon ABD \$)

2021		2022		2023/Ocak-Mart	
Rusya Fed.	11.017	Rusya Fed.	2.341	Türkmenistan	810
Irak	3.624	Azerbaycan	1.713	Makedonya	699
Tanzanya	1.908	Irak	1.580	Rusya Fed.	626
Ukrayna	1.661	Romanya	1.495	Libya	400
Güney Sudan	1.236	Özbekistan	1.481	Kazakistan	347
Zambiya	1.135	Tanzanya	1.084	Senegal	298
Kazakistan	944	Polonya	936	Özbekistan	286
Cezayir	940	Katar	880	Irak	196
Türkmenistan	922	Macaristan	649	Azerbaycan	129
Polonya	799	Libya	640	Moğolistan	111
Diğerleri	6.600	Diğerleri	6.310	Diğerleri	150
Toplam	30.786	Toplam	19.109	Toplam	4.052

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Bu yıl dünya ekonomisindeki ivme kaybıyla ülkelerdeki nakit açığının, küresel altyapı yatırımlarını sınırlandırması beklenmektedir. Diğer taraftan yenilenebilir enerji yatırımları için uluslararası kuruluşların finansman imkânları artmıştır.

Rusya-Ukrayna savaşı sonrası için TMB tarafından Ukrayna ve ülkemiz makamları ile ülkenin yeniden imar çalışmalarına yönelik temaslar sürdürülmektedir. Halihazırda ülkede konuttan çok altyapı

onarımına, AB ülkeleri ile aralarındaki gümrük kapılarının modernizasyonuna, demiryolu ağının AB ile entegrasyonuna ve karayolu projelerinin inşasına ihtiyaç duyulduğu izlenmekte, Türk müteahhitlerin Yap-İşlet ve Yap-İşlet-Devret projelerindeki tecrübesinin bu süreçte öne çıkabileceği değerlendirilmektedir.

Körfez ülkeleriyle son dönemde ısınmaya başlayan siyasi ilişkiler kapsamında Suudi Arabistan ile sektörel temaslar yoğunlaşmış, ülkeye 19-20 Mart 2023 tarihlerinde Ticaret Bakanı Mehmet Muş başkanlığında ve TMB organizasyonunda bir Müteahhitlik Heyeti Ziyareti gerçekleştirilmiştir. Ziyaret kapsamında Türkiye- Suudi Arabistan Altyapı ve İnşaat Forumu düzenlenmiş; ülkenin Ticaret, Ulaştırma ve Lojistik, Belediye, Köyşleri ve Konut Bakanları ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler çerçevesinde Suudi Arabistan Ticaret Bakanı Majid Al-Kassabi, Public Investment Fund tarafından her yıl 40 milyar ABD Doları tutarında proje gerçekleştirilmesinin hedeflendiğini, Türk müteahhitlik firmaları ile alt ve üst yapı, turizm, konut başta olmak üzere birçok alanda işbirliği imkanı bulunduğunu belirtmiştir. Sektör, Suudi Arabistan'ın kalkınma programlarını, özellikle de Suudi 2030 ve Giga projeleri kapsamında enerji, su, konut ve altyapı projelerini yakından takip etmektedir. Suudi Arabistan, Türk yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinde 24,8 milyar ABD Doları tutarındaki 386 proje ile altıncı ülke konumunda yer almaktadır.

Sektörün öne çıkan pazarlarından (33 milyar ABD Dolarlık projeye Orta Doğu'da birinci, dünyada üçüncü büyük pazar) olan ancak güvenlik sorunları henüz geride bırakılmayan Irak'a bir müteahhitlik heyeti ziyareti düzenlenmesi de gündemde yer almaktadır. Bu konu, Irak Cumhuriyeti Başbakanı Shia Al Sudani'nin Türkiye ziyareti kapsamında 22 Mart 2023 tarihinde DEİK organizasyonunda düzenlenen "Türkiye-Irak Yuvarlak Masa Toplantısı"nda Konuk Başbakan ile paylaşılmıştır. Ülkede 5 ay önce kurulan hükümetin yatırımcıların yaşadığı sorunların çözümü için çalışırken aynı zamanda konut, ulaştırma ve enerji alanlarındaki projeler için bütçe ayırdığını kaydeden Al Sudani, Türk firmalarını ülkesine davet etmiş ve Irak'ta yenilenebilir enerji, konut, sağlık tesisi ile tarım projelerindeki ihtiyacı dile getirmiştir.

Asya ülkelerinin talep artışı halinde yukarı yönlü seyir izlemesi beklenen enerji fiyatları çerçevesinde, Türk müteahhitlerin aktif olduğu petrol üreticisi Orta Doğu ve Afrika pazarlarında hayata geçirilecek yeni projeler sektörü destekleyebilecektir. Sahra-altı Afrika bölgesi başta olmak üzere Uzak Doğu ve Latin Amerika ülkeleri de potansiyel pazarlar olarak sektör tarafından yakından izlenmektedir. Ayrıca Avrupa ülkelerinde savaşla birlikte ve Avrupa Yeşil Mutabakat (AYM) kapsamında enerji yatırımları ile renovasyon projelerinden sektör için yeni fırsatlar oluşabilecektir. Birlik genelinde enerji tüketimini 2030'a kadar %11,7 azaltma kararı alan AB kurumlarının bu adımı kapsamında üye ülkelerde her yıl kamu kurumlarına ait binaların toplam yüzölçümlerinin en az %3'ünün restore edilmesi beklenmektedir.

Bir taraftan küresel para politikasında sıkılaşma sürecinin başlaması, diğer taraftan sürmekte olan savaşın doğrudan ve dolaylı menfi etkileri, potansiyel projeler için finansman ihtiyacını artırmıştır. İlaveten yurt dışında Türk bankaları tarafından verilen teminat mektupları ve kontr-garantilerin doğrudan kabulünde yaşanan sıkıntıların ülkemiz diplomasisinin üst düzey ikili temaslarında gündeme alınması ihtiyacı önemini korumaktadır.

Yurt içinde yaklaşık 2 milyon kişiye istihdam sağlamasıyla da öne çıkan inşaat sektörü, yurt dışı projelerde istihdam edilen Türk işgücü sayısını gerekli düzenlemelerle orta vadede 100 bine çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu konudaki engellerden ilki olan yurt dışındaki projelerde müteahhitlik firmalarımız tarafından istihdam edilen işgücüne gelir vergisi muafiyeti sağlanması konusu çözüme kavuşturulmuş olup,, diğer önemli engel olan işçi-işveren uyuşmazlıklarının bazı avukatlık büroları tarafından istismar edilmesi konusunda ise Adalet Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı ve TMB tarafından gerekli çalışmalar sürdürülmektedir. Bu konuda açılan davalara yönelik olarak Yargıtay'ın 2020 yılı sonunda ve 2022 yılı Ekim ayında aldığı emsal kararların içtihat haline getirilmesi ve yurt dışı müteahhitlik hizmetleri konulu davalar için ihtisaslaşmış sınırlı sayıda mahkemenin görevlendirilmesi talep edilmektedir.

UFUK TURU

Adana'dan Depremi Yaşayan Bir Vatandaş, 11 Şubat 2023, DHA

Merdivenlerden yuvarlanarak indim. Ayakkabılarımız dahi yoktu. Dışarı çıkıp kafamı kaldırdığımda karşıdaki bloğun olmadığını gördüm. Şok oldum. Çıkar çıkmaz önümüzdeki blok yıkıldı. İlk önce bir çığlık geldi. Aileler yok oldu... Arkadaşlarım, komşularım hepsi öldü. Bu bloğu yaparken teşhir amaçlı olduğu için çimentosunu fazla koymuş diye düşünüyorum. Diğerine ise basmış deniz kumunu. Sokakta kalıyoruz. Geceleri uyuyamıyorum çünkü o an gözümün önünden gitmiyor.

Abdurrahman YILDIRIM, 9 Şubat 2023, haberturk.com

Köşe Yazarı

Türk müteahhitleri yurt dışında gayet başarılı ve iyi işler yapıyor. Dünya sıralamasında Türk müteahhitleri ikinci sırada, bazen de üçüncü sırada geliyor. Farklı ülkelerde yapılan inşaatlarda veya konutlarda bugüne kadar büyük bir hata veya yolsuzluk gibi durumlar görülmedi. Demek ki sorun müteahhitlerde ve insanımızda diyerek işin içinden sıyrılamayız. Asıl sorun oluşan sistemde, uygulamada ve eksik denetimlerde. Bunun için inşaat veya gayrimenkul sektörünü ameliyat masasına yatırmamız gereklidir.

Erhan ASLANOĞLU, 22 Şubat 2023, NB Ekonomi Gazetesi

Ekonomist ve Köşe Yazarı

Yaşadığımız deprem acı bir şekilde bir kere daha gösterdi ki konut artık Türkiye'de yatırım aracı olmaktan çıkmalı. Konut hayatımızda güvenli, sağlıklı kalabildiğimiz, sosyal ve mimari anlamda keyif aldığımız temelde barınma amacıyla yerini almalı. Bunun sağlanabilmesi için en önemli makroekonomik zeminlerden birisi düşük enflasyondur.

Nevzat SAYGILIOĞLU, 15 Mart 2023, NB Ekonomi Gazetesi

Köşe Yazarı

Ne yazık ki; (Kahramanmaraş merkezli) deprem sonrası nasıl bir kaynak bulunmalı sorusuna cevap aranmadı. Deprem öncesi Meclis'e sunulan kamu alacaklarının yeniden yapılandırılması ile ilgili vergi affı düzenlemesine yeni hüküm eklenmesi kolaycılığı benimsendi. Ne kadar kaynağa ve hangi zaman diliminde ihtiyaç olduğu konusu üzerinde hiç durulmadı.

Fatih ÖZATAY, 21 Mart 2023, NB Ekonomi Gazetesi

Ekonomist ve Köşe Yazarı

Seçimlerden sonra ekonomi normale (makule) dönerse TCMB politika faizini artırmak zorunda kalacak... Politika faizi makul ekonomi politikasının bir parçası ama küçük bir parçası. Maliye ve finansal istikrar politikalarında yapılacaklar var. Ekonomi alanında ve dışında yapılacak önemli reformlar var.

Mahfi EĞİLMEZ, 22 Mart 2023, mahfiegilmez.com**Ekonomist**

Ekonomideki üçlü açmaz (imkânsız üçleme) hipotezine göre; sermaye hareketlerinin serbestliği, sabit döviz kuru ve bağımsız para politikası uygulaması aynı anda var olamaz. Üçlü açmazın ilk kuralı olan sermaye hareketlerinin serbestliği askıya alındığında, büyük maliyetlere katlanmayı göze alarak faizi de kurları da bir süre kontrol etmek mümkündür. Ne var ki sermaye hareketlerinin serbestliğini askıya almış olsa da Türkiye dışı açık bir ekonomidir. Dış ticaret de aynı şekilde askıya alınmadığı sürece faizi ve kuru aynı anda uzun süre kontrol altında tutmak öyle kolay bir iş değil.

Servet YILDIRIM, 27 Mart 2023, NB Ekonomi Gazetesi**Köşe Yazarı**

Türkiye'de uygulanan ekonomi politikası aslında uzun bir süredir ne tam olarak ortodoks ne de heterodokstu. Özellikle son 6-7 ayda uygulanan politikaları ne ortodoks ne de heterodoks olarak nitelendirebilmek mümkün değildir. Uygulanan mevcut politikayı bir sınıfa sokmak oldukça zor. Ne liberal ne de daha sosyal bir yaklaşımdan söz etmek mümkün değil. Odağında ne "sürdürülebilir büyüme" ne de enflasyon var. Heterodoks politikalarda olduğu gibi özellikle gelir eşitsizliği, yoksulluk, çevresel sorunlar ve istihdam sorunları gibi meselelerin çözümüne de odaklanılmamıştır. Odak seçimidir.

Serhat GÜRLEYEN, 27 Mart 2023, NB Ekonomi Gazetesi**Ekonomist ve Köşe Yazarı**

Kaldırıcı daha yüksek olan Avrupa bankaları para politikasındaki sıkılaştırma ve özkaynak maliyetindeki artıştan daha olumsuz etkileniyor. Ana ihraç pazarımız ve iş ortağımız Avrupa ekonomisindeki gelişmeler doğal olarak bizi ilgilendiriyor. Avrupa'ya ihracatımızın büyük kısmı büyümeye duyarlı ürünlerden oluşuyor. Kredi büyümesinin yavaşlaması ve finansmanın kısıtlanması Türkiye Hazinesi ve bankalar için iyi bir haber değil. Deprem nedeniyle oluşan büyük hasarın yurtdışından finansmanı zorlaşacak. Sermaye benzeri krediye erişim daha ulaşamaz ve daha pahalı hale gelecek.

Abdurrahman YILDIRIM, 27 Şubat 2023, haberturk.com**Köşe Yazarı**

İkinci Dünya Savaşı sonrası geçen 80 yılı dünyaya serbest ticaret ve sermaye özgürlüğü nutukları atarak geçiren ABD, Ukrayna savaşının çıkmasından yalnızca bir hafta sonra tüm bunları unuttu. Dünyanın bir numaralı kapitalist ülkesi tarafından kapitalizmin en temel kuralının çiğnenmesi başta Çin ve Hindistan olmak üzere gelişmekte olan ülkeler tarafından kayda geçti. Bugün Rusya'nın başına gelenlerin yarın kendi başlarına gelebileceğini düşünen bu ülkeler aralarında yeni bir ekonomik düzen kurmanın arayışına girdiler. Dolar temelli dünya ticaretini ortadan kaldırmaya yönelik bu düşünce yakın dönemde önemli değişim ve gelişmelere neden yol açmaya adaydır. Hindistan'ı da Asya blokuna dahil görürsek kapitalizmi ve ihracatı öğrenmiş, yazılım, yapay zeka ve teknoloji bakımından Batı ile yarışacak hatta ileri düzeyde bir bölge. Bölge ülkeleri asgari düzeyde işbirliğine gittiklerinde Batıya alternatif ekonomik düzen Asya'da kurulabilir. Gelişmeler ve gerçekleştirmeler bu yönde ilerlerse de yeni blok ve ekonomik merkezi Asya olur.

Birlik Mahallesi, Doğukent Bulvarı, 447. Sokak 4, 06610, Çankaya-ANKARA • Tel: (312) 440 81 22 • Faks: (312) 440 02 53

@ tmb@tmb.org.tr

www.tmb.org.tr

/company/tmborgtr

/TMB_TCA

/TMB_TCA